

ОТЦЮЗНИНА

Культурно-белетристичный журнал Закарпатського обласного
научно-культурологічного общества им. А. Духновича и
Русинського культурологічного клуба

№ 1 (11)

2023

Культурно-белетристичный журнал «Отцюзнина» издає ся Закарпатськым обласным научно-култорологічным обществом им. Александера Духновича и Русинськым култорологічным клубом, котрі й несуть удповідальность за зміст проєкта

Издає ся за фінансової подпору, організованої професором Торонтського університета Павлом Робертом Маґочійом

Координатор проєкта: Юрій Продан

Головний редактор: Юрій Шипович

Компютерна верстка: Роман Повч

Издательство: Приватна печатня Романа Повча

Тел: +380508699579, електронна почта: yrscyll@i.ua.

Періодичность издания - чотыры раз на рук; обєм - 40 бокув, формата А - 4; тираж - 500 дарабув

Ушорені рукописы не вертавуть ся. Мы публікуєме статі и думкы, из котрыма не фурт согласні. За содержимое и обєм матеріала удповідать автор.

Редакція лишать за собов право міняти й покуртшати публікації.

Авторськый колектив не возвышає и не затоптує нияку національность вадь народ. Из високов повагов односиме ся до вшиткых реліґійных віровань.

ТКО ЧЕСТУЄ ОТЦЮЗНИНУ - МАЄ СЕРЕНЧУ!

На убкладци: памнятник Александеру Духновичу в Ужгороді (соха роботы Михаила Беленя)

Подобенка Роману Пищальника

ЗМІСТ

Юрій Продан , Юрій Шипович. ЧЕСТОВАНІ ЧИТАТЕЛІ	2
Юрій Шипович. ТЯМКА ПРО БУДИТЕЛЯ ЖЫВА	3
Михаил Зан. ТОРЖЕСТВЕННО ОТКРЫЛИ ПАМНЯТНУ ТАБЛУ ЗАКЛАДАТЕЛЮ МУЗЕЙНОГО ДІЛА НА ПОДКАРПАТЮ	4
Юрій Шипович. 11-Й РОЧНИК STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM У ПРЯШОВІ	5
Михаил Зан. «РУСИН-КЛУБ» ИЗ КУЛТУРОЛОГІЧНОВ НАВЩИВОВ У СВАЛЯВІ И СТРОЙНОМУ	6
Интервью з Михаилом Беленьом. «МУЙ ДУХНОВИЧ СТУПАТЬ ИЗ БЕСКИДУВ У ВІЧНОСТЬ...»	8
Петро Габрин. ЦИГАНЫ (РОМЫ) У ТВОРЧОСТИ АЛЕКСАНДЕРА ДУХНОВИЧА	10
Юрій Шипович. ПОУЧАЛНІ ПИСЬМА: З ЕПІСТОЛАРНОЇ ДІДУВЩИНЫ АЛЕКСАНДЕРА ДУХНОВИЧА	15
Микола Рішко. ПАЛ БЕРТОЛОН – ҐАЗДА «ЛУГЫ МАРГІТ», СІМЕЙНА ГРОБНИЦЯ КОЛИСЬ ЗНАМНОГО МЕЦЕНАТА	18
Юрій Шипович. САБОВ АМЕРИЦЬКЫХ ПРЕЗИДЕНТУВ	21
Юрій Шипович. РУСИНСЬКЫЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ, КОТРЫЙ ПРО WTO И НЕ ЗНАВ	24
Михаил Чухран. ГОРОДИЩЕ МАЛОЇ КОПАНИ	25
Михаил Чухран. «ПРО WTO, ШТО БЫ РІХЛИК ХОТЬ НА ПАРУ МИНУТ МУГ СЯ ДЕСЬ ЗАПОЗДИТИ, НЕ МОЖ БЫЛО ПОДУМАТИ»	27
Михаил Чикивдя. РУСАЛНА ПЯТНИЦЯ	29
Юрій Шипович. ТРОЙЦЯ	30
Михаил Чухран . ВОЗЫ	30
Наталія Сідларь-Дубова . СИЛА ЛЮБОВИ	31
Володимир Новак. НАША БУЛЬ	34
Леся Адамова-Стецович. ШЫЛИЯКА ЧЕЛЯДЬ	35
Александр Керестеші. А КРУМПЛІ ЦВІТУТЬ	37
Александр Керестеші. СТУДЕНОЄ ЛІТО	38
Володимир Рошко. ВЕЛИКДЕНЬ У ВОЙНІ	38
Володимир Рошко. ВОЙНО, СТУЙ! ВОЙНО, ЗОПРИ СЯ!	39
Петро Габрин. «СІМЯ ПОСТАРАЄ СЯ РОЗДАТИ «БАБЧИНО НАСЛІДСТВО» МАКСИМУМ РАЦІОНАЛНО»	39
Юрій Шипович. БОГРАЧ	40

ЧЕСТОВАНІ ЧИТАТЕЛІ!

По многочисленных ваших просьбах культурно-белетристичный журнал «Отцюзнина» обновлять наново свою роботу. Самі сьме дуже раді сьому. Русины на Подкарпатю мавуть право читати новинки й художню літературу на материнській бесіді, бо сьме йсе заслужили.

Кедь си лем нагадасте, «Отцюзнина» ся закрыла восени 2018 рока (у октовбри уйшов послідный 10-й номер), та подкарпатські русины лишили ся без своего печатного органа. Айно, были й суть дакулко русинських сайтув, фейсбучных бокув, котрі гибы русинські. Айбо на них панує повна анархія. Письмо – се спеціальность и має ним ся занимати спеціаліст. Жаль, айбо часто за розробку русинського письма беруть ся тоты, тко й близько не стояв пиля лінгвістики. Они виробляють правила правописа на основі фонетичного звучаня и через се рвуть етимологічні ланцы, вносять хаос у свідомость наших людей. Завто діла становленя языковых норм карпаторусинам треба свуй печатный орган, на котрому бы ся сесі нормы виробляли. Се єдна з основных причин, з-за котрої й была реанімована теперь «Отцюзнина».

Так як у сьому роци ославляеме 220-ручный Юбілей Александеру Духновичу, то ведно з інформаційов про симпозиум, котрый був присяченый сьому дійству, дакотрі матеріалы суть логічно поязани з поставов Будителя. Кроме того журнал містить много публікацій, котрі найдуть меже вами своего читателя. У других трафунках, у своих рубриках «Отцюзнина» такой домак наслідує культурно-белетристичный журнал з однойменнов назвов 2016–2018 рокув.

Паралелно з «Отцюзнинов» плануеме и дале издавати «Алманах днешньої русинської літературы», тому в журналі будеме давати менше художных творув, а булше публіцистичных. Хоть коли наш вояк-карпаторусин Александер Керестеші з передової заганять веселі й добродушні, написані ним у окопах, стихи, то мы про них, абы там што, а найдеме місто у нашум журналі. Се самое мож вповісти про антивоєнні поезії вченого-ентомолога Володимира Рошка.

Єдным словом, честовані читателі, беріть у руки сесь выпуск «Отцюзнины» и перепозіруйте го боки, глядаючи штось каждый близькое й интересное про себе.

*Юрій ПРОДАН, голова Закарпатського обласного научно-культурологічного
Общества имени А. Духновича*

Юрій ШИПОВИЧ, голова Русинського культурулогічного клуба

ТЯМКА ПРО БУДИТЕЛЯ ЖЫВА

22 апріля в Ужгороді, у конференц-залі Центра культур національных меншин Закарпатя, одбыв ся симпозиум, присяченый 220-м роковинам од дня рожденя Александра Духновича – карпаторусинського будителя, писателя, педагога, священника, діятеля культуры й освіти (1803 – 1865).

Організаторами дійства стали Центр культур національных меншин Закарпатя, Научно-изгядателський институт політичної регіоналістики Ужгородського національного універзитета, Научно-изгядателський центр исторично-релігійных студій «Логос» Ужгородського національного універзитета, Сосполна організація «Русинський культурологічний клуб», Сосполна організація «Закарпатское обласное научно-культурологічне Общество имени А. Духновича» й Обласный алянс сосполных організацій «Народна Рада Русинув Закарпатя».

На зачатку симпозиума модератор дійства Маріан Токар, директор Научно-изгядателського института політичної регіоналістики Ужгородського національного універзитета, доктор наук з державного управління, кандидат историчных наук, заступник головы сосполной організації «Русинський культурологічний клуб» зачитав постанову Верховной Рады Украины од 17 децембра 2021 рока № 1982-IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеюв у 2022–2023 роках», де у шорови меже другыма датами было одмічено й 220-роча рожденя А. Духновича. Після о. Михайло Михайлець, протоіерей Мукачовської греко-католицької епархії, выкладач Ужгородської греко-католицької богословської академії имени Блаженного Теодора Ромжі, ведно з

семинаристами одслужили панахиду за Александром Духновичом.

Першым з презентаційов буклета про жытя и творчество А.Духновича выступив Михаил Зан, член «Русин-Клуба», кандидат историчных наук, доцент кафедры політології й державного управління Ужгородського національного універзитета. Далє з научным изгядованьом «Про формованя релігійной й національной идентичности Александра Духновича од отцовської хыжи до каноніка капітулы Пряшовської епархії (1803–1844)» выступив Володимир Фенич, координатор Научно-изгядателського центра исторично-релігійных студій «Логос» Ужгородського національного універзитета, кандидат историчных наук, доцент кафедры модерной исторії Украины й зарубіжных держав.

Потому, за шором, зачитали ся доклады головы Закарпатського обласного научно-культурологічного Общество имени А. Духновича, соорганизатора дійства, Юрія Продана и головы «Русин-Клуба» Юрія Шиповича. Про вывчення літературной дідувщины Александра Духновича в днешней украинській школі проинформовала присутных Наталія Ребрик, завідовачка кафедры теорії й методикы професійной освіти й инновацийных технологий Закарпатського института післядипломной педагогійной освіти.

З интереснов інформаційов на симпозиумі выступив автор шора памятникув й меморіальных табл Александеру Духновичу Михаил Белень, академічний сохарь, заслуженый малярь Украины; Петро Габрин, новинарь Інформаційно-аналітичного агентства «Roma.UA», рушив тему «Циганы (ромы) у творчости Александра Духновича».

Презентацію оригінальних видань на тему: «Научна діювачина Александра Духновича у фондах одділа «Карпатика» Научної бібліотеки Ужгородського національного університета» зробила завідовачка одділом краєзнавчого фонда «Карпатика» Научної бібліотеки Ужгородського національного університета Марія Чорній.

У дискусіях выступили Євген Жупан – голова Народної Ради Русинув Закарпатя, заслужений доктор України, Валерій Падяк – викладач Пряшовського університета, Иван Латко – голова Ужгородського общества словакув и Клуба Т.Г. Масарика в Ужгороді, Михаил Фединишинець – независимый новинарь, Михаил Бабидорич – заступник головы Союза русинських писателюв Закарпатя, Михайло Лыжичко – блогер и др. По дискусіях Маріан Токар презентовав зборник матеріалув учасникув симпозиума.

Запиравучи дійство, Володимир Фенич зачитав проект резолюції, в котруй одмітив «Він [Духнович, авт.] увійшов в історію як народний Будитель карпаторусинського народу. Його багатогранна діяльність як педагога, священника, громадсько-політичного діяча слугувала розвиткові науки й культури краю, захистові національних інтересів народу. Жодні політично-соціальні бурі та незгоди, модерністські віяння, що пронеслися упродовж століть над нашим краєм, не зменшили його духовного скарбу. Навпаки, велич Духновичевої постаті, з огляду на сьогодні, бачиться в історії відродження духовно-світоглядної спадщини ще більш виразнішою на тлі відстоювання державного суверенітету України».

Етноспівачка Мирослава Копинець виконала співанку на слова Александра Духновича. Учасники симпозиума поклали косиці од пам'ятникови Будителю пиля драмтеатра, честувучи тямку про нього, а Русинський фолклорний дитський ансамбль «Бабчина співаночка» почестовав його пам'ять співанками.

Юрій ШИПОВИЧ

Подобенки Романа Пищальника, Юрія Герцога, Мирославы Копинець

У СТИНАХ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБЛАСТНОГО КРАЄПИСНОГО МУЗЕЯ ІМЕНИ ТИВАДАРА ЛЕГОЦЬКОГО (УЖГОРОДСЬКОГО ГРАДА) ТОРЖЕСТВЕННО ОТКРЫЛИ ПАМ'ЯТНУ ТАБЛУ ЗАКЛАДАТЕЛЮ МУЗЕЙНОГО ДІЛА НА ПОДКАРПАТЮ

Именитый историк Тивадар Легоцький (1830–1915) был основателем музейництва на Подкарпатю. На базі його приватної колекції в 1920 році в Мукачові відкрили музей, котрый через 9 рокув став Земським музеем имени Легоцького.

У 2015 році Закарпатський областний краєписный музей, што має локацію у стінах древнього Ужгородського града, на офіційному уровни яв ся звати на честь именитого археолога, етнографа й музеолога Тивадара Легоцького. Логічно, же туй бы мала быта якась символічна пам'ятка, присячена основателю музейного діла в нашому краї. Якраз сив роботув ся й заняв знамый скульптор, графік и заслужений малярь України **Михаил БЕЛЕНЬ**.

18 мая сього рока, в рамках одзначеня Меженародного дня музеюв, пам'ятну таблу было торжественно открыто діля шырокої общественности в стінах Ужгородського Музея-Града. На открыті таблы Тивадару Легоцькому выступив мер вариша Ужгород **Богдан АНДРІЙ** и директорка Закарпатського областного краєписного музея имени Тивадара Легоцького **Олга ШУМОВСЬКА**, котрі одзначили важность події й визначили заслуги Автора пам'ятної таблы. **Михаил БЕЛЕНЬ** примітив учасникам акції про свуй творчий, креативный путь до сього дня. В першому шорі, йсе сут скрупулозні штудії цілого животного діла ученого Тивадара Легоцького.

Туйкы дуже парує нагадати нашым читателем, ож Автор открытої пам'ятної таблы вшытку свою умільську творчость за многі рокы сконцентровано замірять діла Третього карпаторусинського ренесанса, што ся зачав по рокови 1989-му меже інтелігенції Русинув Центральной Європы. Вун є главов Ужгородського общества имени Александра Духновича.

Айбо май припаровав ид открыто пам'ятної таблы Тивадару Легоцькому тот факт, ож уже такой на другый день, значит 19 мая, **Михаилу БЕЛЕНЮ** ся сповнили славні 72 годы жытя. Из сеі нагоды Го ши раз ушыткі здоровиме й вінчуеме Му здоровля, радости, миру й благодати Божої на многая літа!

Михаил ЗАН
етнополітолог, член «Русин-Клуба»

Автор подобенок:
доцент Ужгородського національного
університета Віктор ПЕТРИНКО (зліва направо:
Маріан Токар, Михайл Белень, Михайл Зан).

Позир. такой релевантноє відео:

У обласному краєзнавчому музеї відкрили пам'ятну дошку Тиводару Легоцькому.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j0Rqnc6vVIE>

Русины за гатаром

11-Й РОЧНИК STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM У ПРЯШОВІ

11 юнія 2023 року в Пряшовському університеті відкрили 11-й рочник *Studium Carpato-Ruthenorum* – Меженародної літньої школы русинського языка й культуры.

Сьогоручна літня школа організована першый раз од 2019 року, так як передні роки были ковідныма й мали сьме проблему з вандрованьом заграничных студентув, котрі традиційно творять булшость заинтересованых.

Пряшовський університет, в рамках котрого робить Інститут русинського языка й культуры, є єдиним університетом у світі, котрый організує літні школы русиністики. Од керовництва університета тогоручных участникув поздоровила проректорка, професорка Ивана Цімерманова, а од організаторув – Зденка Цітрякова з Інститута русинського языка и культуры ПУ, професор Павел Роберт Магочій з Торонтського

університета в Канаді, який є и лектором на літньої школі.

Літню школу дотеперь пройшли 209 участникув, з них – 136 заграничных: 3 Німеччины, Австрії, Швейцарії, Украины, Полшы, Чеської республікы, Болгарії, Сербії, Споєных Штатув Америки, Канады, Аргентины и Китая.

Сесь рук літня школа має 26 студентув, з них 19 з-за гатара Словакії. Суть то студенты зо Споєных Штатув Америки, Канады, Чеської республікы, Украины, Полшы, Хорватії, Румунії, Великобританії й Японії. Дакотры прийшли, бо мавуть русинськє коріня, но суть и такі, котрі на літню школу прийшли з-за своїх професіональных интересув. Учасниками з Украины суть студентка філфака УжНУ Жасміна Муляр и студент факултета исторії й меженародных односин УжНУ Богдан Шипович.

На *Studium Carpatho-Ruthenorum* ся сохташно ведуть лекції по-русиньскы й по-англіійськы. Сесь рук русиньскый язык по-русиньскы учить Кветослава Копорова, по-англіійськы – Каріна Муляр. Історію карпатських Русинув на русиньскум языку веде Володимир Фенич, по по-англіійськы – Павел Роберт Магочій. Лектором етнографії по-русиньскы є Валерій Падык, по-англіійськы єї буде передавати Марта Ботікова. Тогоручное *Studium Carpatho-Ruthenorum* має и новизну – лекції русиньської літературы по-англіійськы, котрі веде Нік Купеньскый. Мож констатовати, што літня

школа й сесь рук здобыла в рамках лекторув еліты світової русиністыкы.

Літня школа русиньского языка йде три тыждні, а про студентув суть творчі занятя, вандрованя Восточнов Словакійов, Лемковинов (Польша), музеями й исторіичныма памнятками, поязаныма з русинами й русиньсков культуров. Се такой нажива Театра Александра Духновича, демонстрація пєсы нашого Будителя «Головний тарабанщик», презентації «Атласа Карпатської Руси» П.Р.Магочія у Музеї русиньської культуры в Пряшові.

Юрій ШИПОВИЧ

За матеріалами Петра МЕДВІДЯ діла LEM-FM), Подобенкы Зденкы ЦІТРАКОВОЇ

«РУСИН-КЛУБ» ИЗ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОВ НАВЩИВОВ У СВАЛЯВІ И СТРОЙНОМУ

Так ми ся видить, ож нанарук ушыткі карпаторусины світа мали бы ся долучити до жадань здоровля й Божої благодати америцькому меїамагнатови й закладательови соціалної сіткы «Facebook» (теперь – «Meta») Маркови Цукербергу (буде му 40 рокув). До чого йсе туйка, вповічте? Діло в тому, што гентого рока, 27 августа, на своїв сторонци, у рубрици «Гратулуєме!!!» поздоровив им свого вчителя універзитеськых научалных дисциплін «Джерелознавство» и «Історіографія», професора Олега Сергійовича Мазурка, котрый ипен товды сповнив славный свуй 85-рочный юбілей. Через якийсь час, такой через фейсбучный месенджер, колега з факультета исторії й меженародных односин Юрій Ісак попросив у ня телефон діла професора Мазурка.

За даякый період часу професор ми позвонив и доста сьме ся розговорили... Говорити было што, бо много рокув Олег Сергійович про мене нич не знав. Вун ся звїдав ушытко: як мої діла в родині, як иде моя учебно-методична работа доцента в універзитеті, які суть мої научні изгядованя и т.д. Меже тим вповів им му и про мое общественное ангажованя у роботі «Русиньского культурологичного клуба». На чудо, Олег Сергійович лем похвалив такой аспект мої діятелности, бо вчені бы мали не лем про себе и колєг дашто писати й розказовати, а й старати ся популаризовати резултаты своих студій на шырокий загал челяди. Через даякый час од професора поступило предложєня про передачу його научных работ и документув про житя й діятелность знаного вченого-русина Юрія-Калмана Жатковича (14.10.1855, Ужгород – 25.09.1920, Строино) до музея й бібліотеки школы села Строино. Дуже ми ся полюбило, коли професор Мазурок уповів, ож тоже є русином, родом из села Потуржин, што в межах

Холмської Руси (теперь у составі гміны Телятин Томашовського повіта Люблінського воеводства Рєспублікы Польшы).

Варта констатовати, ож далшыї участок роботы по наладжованю односин из Строиньсков гїмназійов Свалявської вариської рады узяв на ся наш активный

клубовець Микола Рішко. Як є тому шор, договорив ся из директором Віталієм Фізером. Айбо окрем сього родила ся файна идея подарити книги професора Мазурка й Централнуй районнуй бібліотеци вариша Свалява (директор Марія Бітлянин) а такой Свалявського историчного музея (директор Марія Цанько). Правду казати, як фурт ся стає сперед усякым добрым ділом, были в нас и даякі диявольські кощованя (соблазны). Два раз ся не паровало зобрати ся клубовцям булш-менш уедно. Робота, усякі незаплановані діла и т.д. Айбо у перспективі Бог дав исповнити вшитко запланованое нами и щи май булш, ги сьме плановали!

Файної сонячної днини 20 юнія, израна ранинко, урушили сьме троє (автор сих рядкув, Маріан Токар и Петро Габрин) з мотором «Volkswagen Polo» из Ужгорода на Сваляву. Там исьме ся перестрітили з Миколом Рішком и обговорили алгоритм культурологічної акції на ціллий день.

Першым ділом навщивили сьме Свалявський аграрный будовничый ліцей. Молодий директор Олександр Власик дуже интересно розказовав про ліцей и фест енергійно нас поведив по території сьої інституції. Вун указав нам не лем модерні інсталяції діла штудованя школашув, а й модульні хыжки, де тепер жыють переселенці из зоны бойовых діянь через войнову агресію Росії в Україні. Стрітили сьме ся з переселенков из Костантиновкы, што є в Донецькув области. Нараз такой нагадав им си за смачный цукор «Сніжок», який ми ся дуже любить... Жіночка вповіла, ож тої фабрики, што го выпускала вже не є, побомбили рашисты вшитко там на кал, на паздіря...

Позад екскурсії говорили сьме з паном директором про єдну важну на сесь рук культурологічну акцію «Русин-Клуба» – одзначеня 100-роча (10 августа) Василя Васильовича Сарканича, знамого карпаторусинського общественного діятеля Закарпатя, директора такой сього ліцея, колись технічного училища № 10. Ипен за директорства Василя Сарканича й быв избудованный учебный корпус (1970), интернат, адмінкорпус, проведено реконструкцію майстерських виробного школованя (1972). Договорили сьме ся, ож памятна табла Василю Сарканичу буде сяточно встановлена на будові ліцея, а члены «Русин-Клуба» зорганізують круглый стул авадь симпозіум, де буде много розказано за даколишнього директора сьої інституції В.В. Сарканича. Думаєме, ож исе буде доста интересно діла студентув и шыршої громады вариша.

Далшым пунктом нашої візیتی стала Свалявська вариська рада. Туйка сьме мали коротку стрічу з и.о. головы Мирославом Скрипинець и єї заступником Иваном Русиним. Пояснили сьме, ож маєме за ціль ефективно розвивати культурологічну просвіту в межах Свалявської вариської територіальной громады, в першум шорі, в селі Стройно. Говорили сьме такой про май важное, актуальное – встановлення памятної таблы Василю Сарканичу в Сваляві и вченому Юрію-Калману Жатковичу в селі Стройно, бо законно мусить быти офіційный дозвол на вто од місної рады.

У Свалявському историчному музеї нас радо прияла Марія Цанько. Поприказовали сьме за екпонаты, їхню цінность діла експлікованя минувшины родного края. Презентовали сьме пані Марії 2 егземплары книги О.С. Мазурка «Костянтин Матезонський – дядько Михайла Драгоманова?» (2021). Договорили сьме ся про далшу сполупрацю. Фактично, віртуално, вна ся вже сповняє, дякувучи тому же Фейсбукови. Стали сьме цімборы, лайкаєме публікації, ділиме ся дачим новым у ракурсови исторії и культурології...

Централна районна бібліотека Свалявы такой файно прияла наші подаркы од професора Мазурка. Кроме його книг подарили исьме виданя, які припаровав десь місяць тому Михайло Фединишинець. Йсе сут книги прощеного бы му нянька Володимира Фединишинця – «Карпато-рутены в ХХІ сторочі» (2000), «Останній опришок», «Будитель», «Блондинка з Бети», «Добродій» (всі 1993 рік видання), «Едельвейси» (1991). Професор Маріан Токар подарив бібліотеці як свої останні виданя, так и дуже цінну книгу, яку издав ише в 2006 рокови под назвов «Політичні партії Закарпаття в умовах багатопартійности (1919–1939)». Подарили сьме й «Алманах днешньої підкарпаськой русиньской літературы» за 2022 рук, што го фінансово пудпоровала словацька сторона (Фонд на пудпору культуры народностных меншын) и выдало обчанське здружіня «Русин Медіа» (Петро Медвідь).

Дале на двох моторах був путь у село, котроє на табличці написано и в офіціозі дале ся хоснує як СтройнЕ, а не СтройнО, ги люди кажут сотні рокув... Директор Стройненської гімназії Віталій Фізер радо нас прияв и вже за пару минут у класі ся зобрали вчителі. Микола Рішко розказав участникам про важность поставы Юрія-Калмана Жатковича діла всокочіня памяти про вченого й хоснованя його научных работ учениками школы. Из своего боку м зачитав дарчый лист од професора Мазурка а такой и зачитав им дарчый лист од имени «Русиньского культурологічного клуба».

Таким варіантом Музей Стройненської гімназії взяв на захрану творчу лабораторію вченого-историка Олега Сергійовича Мазурка. А тамкы сут ксерокопії документув, статей и 4 книги, котрі конкретно ся односять до поставы Юрія-Калмана Жатковича. Дві – про вченого-русина – «Юрій Жаткович як історик та етнограф» (2001), «... Найбільш учений і найбільш компетентний в етнографічних справах священник-русин у цілій Угорщині» (2010). Дві – научні роботи самого Юрія-Калмана Жатковича, видані О.С. Мазурком – «Етнографіческий очерк угро-русских» (2007) и «Праці з історії угорської Русі» (2008). Также до бібліотеки гімназії были передані книги Володимира Феденишинця и Маріана Токаря. Сам Маріан Юрійович закликав участникув зборув розвивати краєзнавчу проблематику меже школашув села, агітовав йти ся вчити до Ужгородського національного університета, в першому шорі, на спеціальності «Політологія» и

«Публічне управління та адміністрування». По завершеню загостили сьме до музею гімназії, де зробили пару фото-образчикув, які сьме пак оперативно поклали в Фейсбук. Была такой обговорена идея назвати гімназію имньом славного земляка Юрія-Калмана Жатковича.

Фінальным акордом нашого путованя по Свалявщині было село Павлово, де жыє Юрій Шипович, голова «Русин-Клуба». На свіжому воздусі, в філегорії (бесідці), ведно сьме ся порадовали, што вшытко вдало ся зробити, ги має быти. Намітили сьме и майближі планы діяльности організації на юлій – август місяці.

Вертали сьме ся доста фарадні. Айбо як не пристати коло памятника Александру Духновичу в Полянї? Так и было! Завто маєме файну фотку на добру тямку про интересну нащиву Свалявщины. Вірїме, ож файна челядь, з котров исьме тот день провели час, буде й надале лем горда за свуй карпаторусинський честный род, про який нигда не мож забывати!

Михаил ЗАН, етнополітолог, член «Русин-Клуба»

Актуалное интервью

«МУЙ ДУХНОВИЧ СТУПАТЬ ИЗ БЕСКИДУВ У ВІЧНОСТЬ...»

Планувучи новий выпуск нашої «Отцознины», мы зачали подбирати кандидатуру діла традиційної рубрики журналу «Актуалное интервью». Так як ключовым дійством сьогоручної яри стали 220-і роковины А. Духновича, то думати довго не треба было: з днешных умілщюв май булше поставі Будителя приділив часу Михаил Белень, знамный в крайи сохарь, графік, медальер, маляр. Михаил Олексійович є членом НСХУ з 1983 рока, а НСЖУ – з 1996. Ун є лауреатом премії им. М. Островського (1989) и обласної премії им. Д. Вакарова (1989). У 2002 рокови дустав званя «Заслуженый малярь Украины». Я доста давно добре ся знаву з Михаилом Олексійовичом, тому й бесіду з ним зачав им ги з добрым старым цімбором:

Михаиле Олексійовичу, знаву, што сьте ся родили на Верховині у селі Лісковець (колись – Ляховець). Тому першым звіданьом буде, чом исьте убрали собі именно професію сохаря, зливаря? Коли сьте зачали ліпити, мальовати, вытісовати з дерева, каменя? З чого вшытко ся зачало?

У мене дитяча образотворчость ся зачала десь з третього класа школы. Мали сьме дуже файного вчителя и я у четвертому класі у куплений у школьному буфеті 40-боковый зошит намальовав вшыткых украинських писателюв. До точных наук ня особо не тягнуло, айбо зато дуже м любив літературу,

музику, мальованя. Коли зауч з директором увиділи мої рисункы, то до 8 класа був им у редколегії школної газеты.

А ваша старшина (нянько, мамка) мала котресь одношеня до умілства? Ци была Ваша родина творчов?

Йо, родив им ся такой у сімі умілщюв. Муй нянько робив гуслі, трембіты, сопілки й свальбові бубны. Ун по селу глядав старых псув и договорьовав ся за них з газдами, бо діла барабана май файнов была кожа не теляча ци

котрась иншака, а псяча. Тому пес мав быти старым и великым. Єдным словом, нянько був великы майстром. Розумів ся на гуслех, бо по войні робив у Празі у єдного жыда, котрый продавав музыкальні інструменти.

Ги розуміву, Ваша мамка такой была творчеськов?

Но а мама у мене співала у церковному хорі. Именно од неї першої учув им «Гімн подкарпатських русинув».

Після школы де съте ся вчили дале?

Я попросив зауча, бы ми дав направлення в Ужгород, в училище прикладного умілства. З сього и зачала ся вже моя творчеська исторія.

У Олены Мондич першов роботов був бюст Євгена Фенцика в Ужгороді. Што было Вашов першов роботов.

У 1997 рокови встановив им памятник загиблим міліціонерам Закарпаського УВС в Ужгороді. Товды потратив им фест моцы, абы переубідити керовництво УВС одказати ся од касок, автоматув, пушок. Зробив им ангела з крылом добра (там написані 10 заповідий) и крылом зла (з роздвоєным языком змії). Мене учули й довірили ми ся.

А як Вы прийшли до поставы, образа Духновича? Бо не раз читав и чув им, што сесь образ домінує у Вашому сохарському и малярському умілстві.

У совітський час радянська пропаганда розносила негатив про Духновиса, говорячи про то, што ун є пуп, слуга култа й иншое. Коли м у 1987 рокови встановльовав памятник совітськым пілотам, збитым над Дукльов (а се був заказ из обох бокув – чеськословацького и совітського), то наш земляк, генерал Чеськословацької армії, замісник міністра обороны Вальо Василь Васильович подаровав ми «Хліб душі» А.Духновича. Зо страхом вюз им книжку через границу, лиш, слава Богу, кончило ся вшытко добре. Се и было мое першое знакомство з Будителем.

Коли съте зліпили, вылляли вадь утесали першого Духновича?

Першый муй Духнович був не зливаником (сохов, бюстом), а медальов. Се десь конець 80-х. Після того зробив им щи десь 10 медальов з Духновичом неєднакого діаметра. А исторія з памятником трафила ся май пуздно, коли Ужгородський вариський уряд обявив конкурс на памятник Александеру Духновичу, то рішили покласти го там, де стояла колись соха будителю работы Олены Мондич. Я выграв вшыткі три конкурсы на авторство и приступив до работы. Одливати Духновича прийшло ся ми на Мадярах, бо в Україні роботу такого качества товды не чинив нитко. Так у 1997 роци памятник Будителю в Ужгороді був установленый. Постава Будителя зроблена у

двиганю: А. Духнович, котрый тримле в руцї икону, ступать вперед. И йде з Бескид у вічність...

Щи комусь памятникы вадь таблы кроме А.Духновича робили съте на Мадярах?

Кроме Духновича на Мадярах были одолляті таблы А. Бачинському й Т. Ромжі. Там работа зливарникув фурт была ипнов.

А як ся появляли ваші другі сохарські работы по Духновичу?

2003 рук рішеньом ЮНЕСКО был обявленный роком Александера Духновича. У Мукачові за иніціативы Общества им. А. Духновича зачали збирати гроші на памятник. Я тоже там выграв конкурс. Айбо кедь в Ужгороді зробив им Духновича рокув под 50, то у Мукачові вчинив им Будителя молодым. Та й мойов цілов было зробити го непохожым на другі зливаникы, бо трафляти под штамп мені вже не парує (сміє ся). Мало выйти дашто унікальное, айбо при тому Духнович ся мав обстати Духновичом. Но и місто под соху там выбрано дуже вдалое. Результат – 24 апріля 2007 рока памятник Духновичу в вариші Мукачові открыли.

Но а у Виноградові?

Там тоже поклали сьме бюст на тому місті, де ун стояв з 1925 рока до часу, коли го знесли енкаведисты. За иніціативы Виноградовської Просвіты им. Шевченка (голова В. Урста) й пуддержкы Виноградовського вариського уряда у 2005 рокови встановили сьме новое погрудя. Голову м скопійовав з памятника Будителя в Ужгороді. При обрізованю дерев бюст был поврежденый, тому плануву го переробити. Айбо фурт маву дефіцит часу.

А де встановлені Ваші таблы Духновичу?

Перша на Ужгородському русинському домі; друга была на улиці Духновича в Ужгороді, айбо єї вкрали, тому переробив им ї; є табла в Сваляві на вже днесь бывшому варишському уряді, там ціла галерея.

Видів им фест ваших графічных малюнкув з Духновичом. Они не похожі ни на што. Розкажіть про них.

Щи до конкурса в Ужгороді зробив им много графічных малюнкув, роблю се й теперь фурт.

Знаву, што пишете поезії, ци масте дашто, што ся тыкать поставы Просвітителя?

Я написав вірш и назвал им «Пергамент русина», котрый им присятив Духновичу. Петро Скунець товды казав: «Ліпше про Духновича ги ты не вповів щи нитко». Зачитаву Вам го, се недовго – пару шорикув:

Ви мої неолітові сині гори –
То русина святого я чую, співця...

Прастарі кафедральні глаголи-собори
Від русинської слави-вінця!

Давнина, сивина, зневіра і віра
І далекого предка вішує нам сон...
Камінь і свічка – жертвності міра
І Господа Мудрість блаженний амвон.
Правду вбивали з брехнею видовищ,
Тому і з'явилися слов'янства брати.
З харизм саркофагів, з аскетами сховищ –
Русинами сталися – як древні світи...
Кирило глаголив, Мефодій читав
З предвічного слова, що й нині не в'яне...
Предтеча русинів черствих благов:
Сонні ж мої, пробудіться, слов'яни.
З глибин століть й до наших днів
У манускриптах, дзвонах – серці плачу –
Будитель душ наш світ узрів
Через любов в безсмерті часу.
З віків Пергамент – мов зоря...
...наш Лаборець і славний Корятович,
З трембіт і струн – посріблена Земля...
З Бескид у Вічність йде Духнович.
**Знаву, што єсьте й автором книжки про
Духновича.**

Йо, як им вже казав, 2003 рук рішеньом
ЮНЕСКО був обявлений роком Александра

Духновича. Товды ректор УжНУ Володимир
Сливка й попросив ня написати книжку,
присячену Будителю. Обємна, на 345 бокув
робота «Александр Духнович, 1803-1865»
вийшла у видавництві «Мистецька лінія» у
тому же 2003 рокови. Она моментално ся
розойшла, тепер є лиш у архівах и великих
бібліотеках.

**Михаиле Олексійовичу, котрі маєте
плани на будучность?**

За договорьоностьов з Ужгородським
вариським урядом плануєме покласти в
Ужгороді памнятники двом русинським князям
– Лаборцю й Корятовичу. Се на майближчий
час. А штодо Духновича, маву заказ з
Середнього. Хочу зробити так, штобы
фігуровала ми в композиції не лем постава
Будителя, айбо й «Книжниця читалная для
начинающих» – перший наш букварь.

**Дякуву Вам за бесіду й серенчи у
подавшуй творчости. Русинська сосполность
ся гордить таким представителем ги Вы.**

Бесідовав Юрій ШИПОВИЧ

До 220-роча Великого Будителя

ЦИГАНЫ (РОМЫ) У ТВОРЧОСТИ АЛЕКСАНДЕРА ДУХНОВИЧА

Адальберт Ерделі, "Старий циган", 1940 р.

У своїх прозовых творах, стихах,
епістолярнуй дідувшині Александра Духнович
фурт говорить про вшылякі етнічні групи, меже
котрых вирізняють ся мадяры (угры), словакы

й сотакы (словацька етногрупа), полякы (ляхы,
полякы), євреї (жыды), росіяны (русьскі),
румуны (волохы, волошины), сербы (рацы,
сербины), силезиты, каринты, моравы/мораване,

чехи, славонити, надморни, далмати, чорногорци, а такой німци, болгаре, турки, греки, испанцы, французы, италійци (гальяни), китайци (хиняни).

Нашоє невеликоє изгядованя має ціль частично усвітлити звіданя про циган у прозовуй, поетичнуй, публіцистичнуй дідувшині Александра Духновича. Екзоетнонім «циганы» (напр., маляр. – *sigány*; слов. – *sigani*; чес. – *sikáni*; рум. – *țigani*; пол. – *cyganie*) нами допущать ся туй у контексті тогочасного народного, релігійного й научного хоснованя у 19 ст. у назывках представникув ромського етносу. У сьом чланку «циганы» повностюв хоснує ся без негативных конотацій терміна.

Про циган А. Духнович писав мало. Єднак вказані нами цитаты у творах позволяють розкрыти дакотры етнокультурні особливости образу циган в уяві й творчости Будителя. Самое слово «циган» А. Духнович писав дакулкома варіантами – «цыган», «циган», «цыгань».

Знамо, што А. Духнович поддержовав тісні контакты з Юрійом Игнатко (Игнатковим) (1840–1885 рр.) – педагогом, выкладачом и науковцьом, котрый у 1877 р. у в. Лученець выдав першу в тодышній Мадярщині граматикку циганського языка под єдноименов назвов «Циганська граматика» (угор. – «*Cigány nyelvtan*») [26].

Список населеных пунктув, в котрых А. Духнович проживав ци колись перебував (напр., варишы – Ужгород, Мукачово, Пряшов, Кошице, Братислава; села – Тополя, Стацин/Стакчин, Старина, Хмельова/Комлоша, Клокочова, Біловежа), дає право думати, што ун неєдноразово видів ся й быв знакомый з тутешньыма вадь кочовыма циганами.

Циганы, які такой проживали на словацьких и русинських землях Габсбурзької монархії, в кунци 18 ст. подпали пуд дію чотырьох циганських декретув (указув), які імператриця Марія-Терезія (1717–1780 рр.) издала меже 1758 і 1773 роками. У свому першому указі Марія-Терезія постановила поселяти циган, оподаткововати їх и прикріплювати на службу до місных правителюв и землевласникув [27, р. 118–119]. Попри моцованя асимілювати циган монархії, здовж першої половини XIX ст. сього так и не удало ся вчинити. Циганськое населеня стрімко росло – уже у 1857 році в Мадярщині (без Трансільванії) проживало бурш ги 146 тис. циган [25, с. 136–137].

Соціално-економічні умовы бываня, особливости розселеня и число циган на території, де жыв и творив А. Духнович, не могли лишити ся незаміченыма діла нього. Циганы у творчості А. Духновича суть всягды –

у стихах, песах, публіцистици, письмах, загадках, логогрифах, афоризмах. У свому творі «Поздравленіє русинов на Новый год 1852» А. Духнович называть циган двічи. У першому – в контексті стилу веденя жытя й роботы:

«Да будет новый год.
В ледовом морѣ крит,
По монастырях книг,
Колько старых баб злых,
Колько у дѣвчат блых,
Циганов лѣнивых,
Дѣвушек фалшивых,
Задудранных старух...» [18, с. 286].

У другому – у гумористичнуй формі описує кулінарні смакы представникув разных европейських етносув, у тому числі й циган:

«...Нѣмец курятины,
Мягкой телятины,
Россіан сухарей,
Чаю, и захарей
Русин выпил вару,
А цигани цмару¹,
И Моравян грульи
Жидище цѣбульи,
Як в Величкѣ соли,
Только Вам всѣм дольи» [18, с. 288].

У «Пращаніє с мясницами 1852» циганы споминають ся в контексті їхных умінь густи на музикальных инструментах:

«Уж минули мясниченьки
В цѣлом селѣ тихо,
Гуслѣ басы занѣмили
И циганам лихо;
А неборак пан староста
На грудях захрипнув,
Лежить бѣдак у кочерыгах,
Бо ще днесь не хлипнув;
И свашка си покашлює
Не вырвеш з ней слова,
Дримає си на прицепку,
Уньла як сова;...» [19, с. 290].

У стихови «Отечество» А. Духнович пише про циган у мовному контексті:

«...Цѣлий свѣт моя отчизна,
Я дом не будую,
Там то мой рай, там дѣдизна,
Гдеся погодую.
Не думаю, не гадаю,
То мнѣ не на груди,
Будьто язык какій хотят,
Говорят там люди.
По малярски, иль по польски
Или по хиняньски,
Да говорят здоровеньки
Хоть и **по цыганьски...**» [16, с. 313].

¹ *Цмар* – маслянка, сколотини (побічний рідкий продукт при збиванні масла).

«Пѣснь престо народна» А. Духновича розкривать порунялний образ цигана з цвѣтом кожи вадь волося:

«...Казала менѣ мамка
Отдаться за Иванка
Я не хочу бо Иван
Такій чорный як **циган**.
Раила кром Ивана
Данька, Панька, Стефана,
Да Панько не богатый,
А Данько пелехатый,
Андрей бѣда беззуба,
У Юрка нос як труба,
Михайло все гнѣвливий
Стефан дуже лѣнивий...» [17, с. 377].

Особое ставленя А. Духновича до Мадярської революції 1848 року є доста унікальным: «Кошут сам добре познает тую сталость Русинов, и для того раздавал зброю Мадярам, Німцям, Полякам, Жидам, **Циганам**, но Русинам ніколи, понеже мадьяри боялися и боятса все храброго народа руского» [4, с. 55].

У песі «Добродѣтель превышаеть богатство» (1850 р.) пуд час діалогув героїв стрічаємо и спомин за циган, окремо, в Першум дійстві (Явленіє III «Предешній, Богумила и Татька, с завязаным оком»), де описує ся бытовий конфлікт меже сусідами, говорить ся:

«...**Богумила**. Перебачьте панѣ сусѣдко, але я пожаловатися пришла; видите вашъ Федорцьо мосей Татьцѣ камѣньом око выбив.

Олена. Добрѣ учинив, ний она пустыня к Федорцьови не ровнитса. –Смотри лем жебрачина якась, ний она ся с **циганы** грає, а не с богатым Федоровым сыномъ, – вонъ ми с обыстя, жебрачино...» [8, с. 592].

У Другум дійстві (Явленіє IV «Мудроглав и предешній») цілый діалог построєный довкола циган:

«**Мудроглав** (несмотрит на жыда). Вы вси пяницы уже 'сте всю худобу попропивали, бо из смердячой корчмы ани не выходите, упиваетеся день – днем, в ночи коргелюете², а в день лежите; – стыд, ганьба, уже и одежды доброи не маєте на грѣшном тѣлѣ, боси ходите, як псы, поле вам пустое, а волю уже и десять не е в цѣлом селѣ; – кедь чужій человек заблудить ту, думает, же **циганское село**.

Судій: Та мы цигане?

Мудроглав: Працуете по **циганьски** и маєте по **циганьски**, бо яка праца така плаца; – дань уже два роки неплачена. Панотцева роковина задержана, моя платня пропала, уже едного честного дома не є, будинки вам на громаду летят, церковь днесь завтра упаде, дѣти

² *Коргелюете* од «коргельовати» – бражничати, блудити, марнувати життя.

вам голи, а вы цундрами³ трясете, голодом моритесь лем проклятый жидище тые, як веперь⁴» [8, с. 605].

Стрічаємо циган дакулко раз и в третюм дійстві.

Про знаний многыма стих «**Циган**» требало бы окремо описати. Його текст наводиме у варіанті, як ун поданий у четвертому томі выдань творув А. Духновича (за 2019 р.):

«Цыган.
Голод, жажду, холод, зной,
Иногда мы сносим,
Но не чахнем над сохой,
Но не жнем, не косим, –

Мы живем среди полей
И лѣсов дремучих;
Но счастливѣй, веселѣй
Всѣх вельмож могучих.
Рано с солнцем не встаем

Для чужой работы;
Лишь проснулись – и поем!
Нѣту нас заботы.
Загоскин» [20, с. 109].

Для порувняня наведемо тот же вірш «**Циган**», ги кой го было опубліковано у зборци «Поезії Александра Духновича» в редакції чеського слависта Франтішека Тішого у 1922 р.:

«Цыганъ.
Голодь, жажду, холодъ, зной
Иногда мы сносимъ
Но не чахнемъ над сохой,
Но не жнемъ, не косимъ

Мы живемъ среди ночей
И лѣсовъ дремучихъ ;
Но счастливый, веселый
Всѣхъ вельможъ могучихъ.

Рано съ солнцемъ не встаемъ,
Для чужой работы,
Лишь проснулись – и поемъ :
Нѣтъ у иасъ заботы» [10, с. 80–81].

Ги видиме, у варіанті стиха у редакції Ф. Тішого, хибно, шорик «Мы живемъ среди полей» написаний як «Мы живемъ среди ночей».

Ушорьовачі ужгородського выдання «Избранныя сочиненія Александра В. Духновича. Стихи и проза» від 1941 р. наводять в дужках після текста «Циган» посыланя на жерело, де ун був опублікований (очевидно,

³ *Цундрами* – лахміттям.

⁴ *Жидище тые, якъ веперь* – єврей жирує, як кабан.

што туй хибно вказаний рук выпуску každоручного календаря «Мѣсяцеслов» – замість «1868» має быти «1866», П.Г.): «...Лишь проснулись – и поемъ / Нѣтъ у насъ заботы. (М., 1868 г., Ужгородъ, стр. 45.)» [9, с. 33].

Подальшій лінвістичний аналіз стиха «Циган» з боку мовознавців дав основу діла проведення глядань настоящего автора, бо русьскій язык, яким був написаний «Циган», був чужим и незвичним про А. Духновича.

Знамый закарпатський писатель Юрій Керекеш (1921–2007) у 1942 р. засумнівав ся у тому, што А. Духнович був автором «Цигана»: «Кто знае по русски, тотъ при читаню стиховъ Духновича заразъ може запримѣтити, что якъ «Цыганъ», такъ и «Дочь» и еще пару стиховъ отрозняются отъ другихъ не только темою, але что найголовнѣйше – отрозняются языкомъ. Сѣ стихи написанѣ чисто по русски. Маю повное право подозрѣвати, что «Цыганъ» не есть стихомъ Духновича, а одночасно и переробка «Пѣснь земледѣльца весною» не есть дѣломъ Духновича» [22, с. 167]. Такой Ю. Керекеш наводить жерело публікації стиха: «Стихъ «Дочь» бывъ помѣщенный первый разъ въ книжцѣ «Мѣсяцесловъ» на годъ 1866. (Ужгородъ 1865) уедно зъ стихами «Фальшивому другу» и «Цыганъ» [22, с. 168].

Мовознавець Кирило Галас (1921–1995) у 1943 р. присятив аналізу першожерела «Цигана» свуй чланок у «Літературной неділі». Ун такой ввернув позур, послававучи ся на Пантелеймона Куліша, што стихи «Цыганъ» и «Дочь» были написані товдошньым русьскым языком. К. Галас констатує: «...вершь Цыганъ изъ творчостью его не має никакой спольности. Духновичъ его не писав». Далє вказує ся першожерело стиха (у повному зобранні творув Михаила Лермонтова за 1913 р.), котрое й цитує К. Галас [3, с. 130]. Сю же думку про авторство стиха «Циган» К. Галас повторив майже через пувстороча в 1990 р.: ««Цыган», як вказано нами щи в 1943 р...., становить собов отрывок з лібретто романтичної оперы «Пан Твардовський» русьского писателя М.М. Загоскіна (1789–1852). У прашовському видані 1968 р. се было подтвржено, хоть и з великов задержков й без урахованя нашої замітки» [2, с. 16].

Видко, што К. Галас писав про Олену Рудловчак (1919–2007), яка у «Додатках» до першого тома «Творув» О. Духновича такой подмітила (подаєме языком оригіналу – украинським): «Духновичу приписуються поезіі, які, судячи за їх мовою, не належать йому. Наводимо їх у додатках. Автором поезіі «ЦЫГАН» – («Голод, жажду, холод, зной...»), опублікованої у виданні «Мѣсяцеслов на г.

1866» (стор. 45) і передрукованої в публікації «Поезії Александра Духновича» (стор. 80–81) та в інших виданнях творів Духновича, – є російський поет М. Загоскін. Духнович у збірці «Дѣло от бездѣлія» під текстом поезії (стор. 22–23) вказує автора...» [24, с. 709]. Туй бесіда йде, як і вказовав К. Галас, про знамого русьского писателя й драматурга Михаила Загоскіна (1789–1852).

Про циган А. Духнович пише й у своїх «Логогрифах», «Загадках». Напримір, у одному з логогрифув про дуб/зуб говорить ся про «циганську славу»:

«Добро ми начало
У череву слуги,
И той сложок мало
Буками заключи,
Так я ти выросту
Деревом великим
Хотяй мя попросту
Называетъ диким; -
Землю дай во главу,
Сей час будеш мати

Всю циганску славу

Можеш и кусати. (Дуб. Зуб)» [14, с. 449–450].

Загадка про ланц зачинать ся зо слова «Циганѣ»:

«**Цигане** мя толкли, били
Тай немилостиво,
Огнем пекли, покрутили,
То кругло, то криво;
А теперь я их накажу,
Злодѣя, вора повяжу (Ланцух⁵)» [12, с. 457]

У розділі приказок, сентенцій и афоризмув А. Духновича находиме и такой афоризм: «Мой **Цыгана** кокусовым мылом, да он всегда чорным будет» [15, с. 553].

У роботі «Краткій землепись для молодыхъ Русиновъ» (1851 р.) А. Духнович нагадує про циган, описувучи географію й населеня европейских держав. Так, в описі країны «Австрія» помеже другыма народами помянуті й цыганы: «Цѣла Австрія занимає 12 тысящ миль и числитъ 30 мілліонов разнаго племена жителей. Главная племена или Народы Австріи суть пять... Суте ще и иніи Народы, яко Греки, Жиды, Армяне, Албане и **Цигане**, котріи между помянутыми пять Народами сут помѣшаны» [13, с. 280]. В описі країны «Испанія» вказується: «Испанія из трех сторон морями окруженна, твердь ея на 8500 миль ширится; великими горами Пиринейскими отдѣляется от Француской землѣ, 12 мілліонов людей числит, Романьскаго племена, но между ними суть 45 тысящ **Цыганов**, и 60 тысящ Муринов» [13, с. 289]. В описі країны «Франція

⁵ Ланцух – Ланцюг.

(Галлія)» зазначається: «В Франції числяться 33 мільйони людей і сіи не вси Французы, суть и иніи народы, между ними десять тысяч **Циган**» [13, с. 290].

Так образ циган у творчості А. Духновича й їх місто у тогочасній мультикультурній моделі Мадярської Русі 19 ст. може стати об'єктом подальших ґрунтовних изглядовань у філологічному, історичному, етнографічному й етнополітичному аспектах. Будитель писав про циган по-вшыляком: даколи у негативных тонах, даколи, фіксувучи усталені народні стереотипи про сесь унікальний етнос. З другого боку, циган у А. Духновича – се сусіда, знакомый, гудак, партнер по газдувству, суб'єкт фіглярных історій. Образ циган у його творчості корелює ся з тогочасныма общественыма уявленями й стереотипами про них як етнокультурної ґрупи специфічнов менталностейов, своим стильом й способом жытя.

Схосновані жерела:

Аксаков С.Т. Литературные и театральные воспоминания. Собрание сочинений в 5 томах. Том 3. М.: Правда, 1966. 395 с.

Галас К.Й. Навколо спадщини О.В. Духновича. Олександр Духнович (1803–1865). Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з дня смерті О. Духновича. Ужгород, 1990. С. 16–17.

Галас К. «Цыгань» Духновича. Литературна недѣля Подкарпатского общества наукъ. Рочник III. Унгварь: Друкарня Подкарпатского общества наукъ, 1943. С. 130.

Данилюк Д. О.В. Духнович як історик. Олександр Духнович – видатний педагог, мислитель і громадсько-політичний діяч Закарпаття: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Олександра Духновича. 24–26 квітня 2003 року. Ужгород, Україна. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2003. С. 47–58.

Дня 18/30 марта 1862. Духнович О. Твори. Т. 4. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2019. С. 179.

Дня 22-го Мая 1862 по новому. Духнович О. Твори. Т. 4. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2019. С. 181.

Дудышкин С. С. Ученическія тетради Лермонтова. Отечественные записки. 1859. Т. 125. № 7. Отд. I. С. 1–62.

Духнович А. Добродѣтель превышаетъ богатство. Избранныя сочиненія Александра В. Духновича. Стихи и проза. Унгварь–Ужгородъ, 1941. С. 39–41.

Духнович А. Цыгань. Избранныя сочиненія Алесандра В. Духновича. Стихи и проза. Унгварь–Ужгородъ, 1941. С. 33.

Духнович А. Цыгань. Поезіи Александра Духновича. Перше виданя. З передруков собрав,

житепись написав и поясненя додав др. Франтішек Тихій. Ужгород: Книгопечатня акційного Тов. «Уніо». С. 80–81.

Духнович О. Добродѣтель превышаетъ богатство. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 585–625.

Духнович О. Загадка «Цигане мя толкли, били». Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 457.

Духнович О. Краткій землепись для молодыхъ Русиновъ. Духнович О. Твори. Т. 2. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. С. 278–304.

Духнович О. Логогриф «Добро ми начало». Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 449–450.

Духнович О. «Мой Цыгана». Будущность. Афоризми, медитації, сентенції, прислів'я. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 553.

Духнович О. Отечество. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 313.

Духнович О. Пѣснь престоноародна. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 376–377.

Духнович О. Поздравленіе русинов на Новый год 1852. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 285–289.

Духнович О. Пращаніе с мясницами 1852. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 290–291.

Духнович О. Цыган. Духнович О. Твори. Т. 4. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2019. С. 109.

Калинин В. Цыгане в зеркале восточнославянских литератур. URL: https://static1.squarespace.com/static/5350ef3ae4b0a74166d83255/t/5704e87ab6aa60e895c894d7/1459939451967/Kalinin_Cygane+v+zerkale.pdf. 49 с.

Керекеш Ю. «Дочь» А. Духновича. Литературна недѣля Подкарпатского общества наукъ. Рочник II. Унгварь: Друкарня Подкарпатского общества наукъ, 1942. С. 167–168.

Михаил Юрьевич Лермонтов. Драмы. «Цыганы». Примечания. URL: <http://lermontov.velchel.ru/index.php?cnt=11&sub=2&part=1>

Рудловчак О. Цыган. Додатки – Поезіи. Духнович О. Твори. Т. 1. Пряшів: Відділ української літератури в Пряшеві, 1968. С. 709.

Hogváthová E. Cigáni na Slovensku: historicko-etnografický náčrt. Bratislava: SAV, 1964. 396 s.

Innátko Gy. Czigány nyelvtan. Losonc (Lučenec): Róth Simon gyorsajtója, 1877. 104 o.

van Baar, H.J.M. The European Roma: minority representation, memory, and the limits of transnational governmentality. Universiteit van Amsterdam, 2011. 400 p.

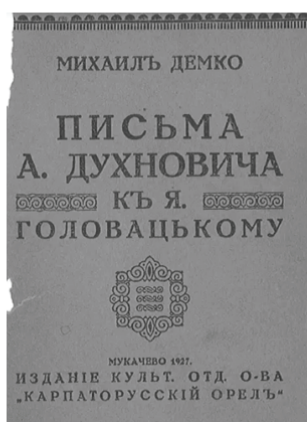
URL: https://pure.uva.nl/ws/files/1164512/98870_09.pdf

Петро ГАБРИН
новинарь, Інформаційно-аналітичне агентство «RomaUA» (Ужгород)

ПОУЧАЛНІ ПИСЬМА: З ЕПІСТОЛАРНОЇ ДІДУВЩИНИ АЛЕКСАНДЕРА ДУХНОВИЧА

Кедь бы ся удало зобрати вшытку кореспонденцію карпаторусинського просвітителя Александра Духновича, писану сотням адресатув, опубліковати, выйшло бы дакулкотомное обемное выдання. Позад сього в письмови Якову Головацькому адресант и жалів ся, же ся змучив од пісаня, рука вже не слухать ся (*«у меня одна только рука пишетъ, а она уже не долъетъ, Богъ выдаетъ, ночью и днемъ труждаюся при неблагоприятныхъ»*) – письмо од 3 новембра 1857 р.) [2, с.32-33; додаток А].

Демко М. Письма А. Духновича къ Я. Головацькому
1927.

Из многотонної кореспонденції Духновича мож одділити девять писем, адресованых членам родини Петроваюв, а такой од учителю бывшего воспитаника Акакія Петрова – Штефану Грабарю. Копії сьых послань Духнович скапчав у зшыток, включивши го у зборник-денник «*Privatae cogitationes praesertim nocturnae, 1832*» [додаток Б].

Сам записник днесь находить ся у фондах Закарпатського обласного краєписного музея им. Тивадара Легоцького [5]. Ся невелика книжка з записами 1832-1838 рокув має формат 84x108/32. Письма подані на боках 267-290. Шість послань написані латинським языком, три – мадярським. У 2019 році ся кореспонденція зайшла в IV том «Творув» А. Духновича [3].

В 1830 році, не зжившы ся з епископом Григорійом Тарковичом, што мав тяжкий характер, Александр Духнович лишив службу в Пряшові й перебрав ся в Ужгород. Там став робити домашным учителем сына пуджупана Ужанського комітату Штефана Петрова. Майпузно, у автобіографії Духнович писав: *«...работавъ и днемъ и ночью, но никакого получавъ жалования, обдерся...много терпѣвъ обиды, такъ что наконецъ нужно было мнѣ*

удалиться отъ Архiereя, ища себѣ кусокъ хлѣба для пропитания, в сей часъ позванъ ужгородской столицы старостою Стефаномъ Петроваемъ...» [Додаток В]. У суй сімі ун найшов сопокуй и честь, а ученика Акакія сам Александр Духнович полюбив ги сына.

«Напутні письма од любому ученику Акакію Петроваю писані в Пряшові Александром Духновичом, епархіалным служителем-архівариусом» – се запис, зроблений самым Будителем штуттитолом (окремый бук – Ш.Ю.) латинським языком.

Першоє письмо од Акакію Петроваю занимать три боки. Писав го Александр Духнович латинським языком після свого навернення з Часловцов у Пряшов 11 децембра 1832 рока. Сьым спростовано хыбу, яка трафлять ся в його жыттеписах, гибы ун вернув ся у Пряшов лем у 1833 році.

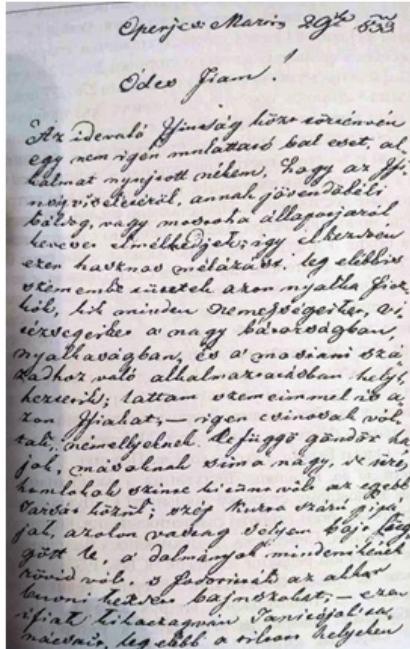
Александр Духнович пише: *«Милый сыну, майдорожчый цѣмборе! Майбулие, што може причинити буль, мені причинять то, што я тебе лишив, бо кедь по правді, ты добрі знаєши мою душу, вся она дыхатъ тобов, тебе научати, тебе надыхати, тебе воспитовати, видѣти тебе колись хосенным про сосполность, – се є единым мойим жаданьом, и вже самое уявленя про се мене одухотворює»* [3, с. 225]. Будитель акцентує позур на тому, што майбулшов радостьов про педагога є видѣти ученика успешным: *«...про мене першов утихов буде то, кедь я увижу, што ты не лем фізично ростеши хосенным про отцюзнину, айбо й розвиваши свої духовні возможности, тому, милый сыну, майдорожый цѣмборе, роби, подвоюй свої силы, принимай позурно то, што тобі дає ся; молодой щи, неверсний, кедь вшытко будеш старанно, разумно й твердо освойовати, з радостьов убѣдиши ся, якого уровня ся дубеши при оволодію важныма ділами.»* [3, с. 226]

Шоровоє письмо Александра Духновича од Акакію Петроваю датованое 9 януара 1833 рокови. Се другое посланя отця Александра од ученику, котрый майпузно стане выznamным сосполно-політичным діятелем Мадярщины, вице-жупаном Ужанської жупы, в 60-70-х роках – депутатом мадярського парламенту за партію Деака, за Капушанський й Собранецький выборчі округы. Такой сесь чиновник у будучному буде силно віруючим христианином. Ун до самої смерти Александра Духновича не тратив контакт з учителем. Такой у сьому письмі Духнович пише: *«Кедь*

родинов Петроваюв, айбо николи повностьов не порвав їх. Акакій Петроваї тямив свого учителя у старші роки и, будучи вже прославленим сосполным діятельом, комуніковав з ним.

Додатк

Послания Александра Духновича од Акакію Петроваю
(29 марта 1833 р.)

Варта вповісти, ож в исторії європейської літературы традиція научалных писем найшла красний примір в творчости англійського писателя XVIII ст. Філіпа Честерфілда (1694-1773). В «Письмах од сыну» сього автора йшло ся про незаконного сына велможи. Одношеня отця од ньому помалы міняло ся. Ведно з тим, фурт ся міняло й цілі писем, які Філіп Честерфілд заганяв сыну майже каждый день подовж многих рокув. Ун зачав їх писати щи товды, коли хлопчику не было й десять рокув, на трьох языках: англійськым, французькым и латинськым, мавучи дяку, абы, й просто читавучи їх, сын дуствав нові знаня. Се був своєрудный педагогійный експеримент, такое собі «дистанційное научаня». Айбо з роками тональність послань ся міняла. Все булше місця в них занимав суто научалный материал, якого даколи было замного: бесіда йде про географію, міфологію, давню исторію. Тоты порады, наставляня, котрі отець подавав легіньови, ставуть все булш серйозныма. Зачинать ся видіти, што в своїх письмах Філіп Честерфілд свідомо вчиняють иллюзію живої бесіды з сыном, який находить ся далеко од отця [4, с.304].

Як видиме, схожість такої же иллюзії живої бесіды є и у кореспонденції меже Александром Духновичом и учеником. Кедь взяти часові рамки, то сьым поучалні письма такой дуже нагадуют письма лорда Честерфілда сыну.

Александр Духнович гибы продовжує научаня, яке робив у 1830 році, а у кунци 1832 – вже лем у письмах, и не спирають ся педагогійна робота після 1835 року. Шоровов схожістьов сьых двох епістолярійов є й языкова гама. Кедь Філіп Честерфілд пише сыну на рудном му англійськым, на модному – французькым и класичным – латинськым языках, то бесіду послань Александр Духнович подбирив за тым же принципом: на рудном – малярськым и широкохоснованым – латинськым [5].

Як исьме вже споминали, чотыри письма (з девять), адресованых сімі Петроваюв, не написані Акакію. Єдно з них адресовано воспитателю хлопчика Штефану Грабарю, єдно – отцю воспитаника Штефану Петроваю, два – сестрі ученика Мальвіні. Перші два написані латиньов, пуслідні два – по-малярськы [5].

Презентувучи поучалні письма Александра Духновича, не можеме не назвати дакотрі фрагменты комуніковань у письмах Будителя од Мальвіні Петроваї, сестрі Акакія. Фрагменты двох писем, писаных малярськым языком. Из першого обстав ся лем конець: «...будеш: – Слухай и поцюлуй майнаперед дорогу твою Мамочку, радує ся свому красивому бытію и вчись тихенько; будь серенчлива, моя дорога, товды серенчливым буде й твуй цімбор Духнович.» [3, с. 228]. Даты у сьому фрагменті не є. Безунь, письмо прикрывляло ся од котромусь з Акакіювых. З другого отрывка визнає вік дівочки: «...панноці Мальвіні Петроваї, 8-ручнуй дівочки, як мою ученици, котру м вчив читати. N. V. Ведно з письмом заганяю й письмові завданя» [3, с.542-544]. У кореспонденції одчуває ся широе ставленя о. Александра до учениці: «Солодка Мальвінко! Чим можу я зробити Тобі файное, кедь не єдным невинным образчиком? Прийми го й вчи ся каждую невинность цінити, так буде тобі цімборков одвага и буде тебе любити Твуй честовалник Духнович.» [3, с. 234].

Такым образом, изучивши й проаналізовавши «педагогійну» кореспонденцію Александра Духновича, можеме твердо вповісти:

– у процесі изглядования вымальював ся образ самого Духновича, ги порядного и благого челядника;

– автор писем не признавав традиційні в тот час методы научаня и глядав алтернативу;

– Александр Духнович выбрав метод научаня у письмах, беручи примір од римського філософа Сенеки. Сесь метод широко хосновав ся у світі од Володимира Мономаха до Філіпа Честерфілда;

– У процесі воспитаня Будитель обперав ся майнаперед на мораль, етику, релігію;

– У процесі навчання акценти, розкладені Духновичом, розкладають ся на вшитку: тілесному, духовному, інтелектуальному ростови ученика.

Своїм дослідженням мы довели, што постава Александера Духновича ши далеко не изглядована, тому у сесь бук ши много работы и педагогам, и лінгвістам, и теологам, и літературознавцьом. На днесь Будитель ши е малознамным.

СПИСОК СХОСНОВАНЫХ ЖЕРЕЛ

Гаврош О. За що боролися закарпатські будителі? *Гаврош О. Загадковий Духнович*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. С. 27–40.

Вызнамні поставы Подкарпатя

ПАЛ БЕРТОЛОН – ГАЗДА «ЛУГЫ МАРГІТ», СІМЕЙНА ГРОБНИЦЯ КОЛИСЬ ЗНАМНОГО МЕЦЕНАТА

Перший колектив заводу мінеральних вод

Имена газдув Лугув Пала Бертолона й його жоны Моргіты Бертолон – Карловської наднесь интересувуть многих изгляда-телюв нашої історії. Шкода, інформація про сесі особистости потрачена, часть єї находить ся в заграничных й лічных архівах. Моргіта (Маргіт – М.Р.) росла в родині знамного дохтора Лойоша Карловського, котрый жив у селі Неліпино (туй и вмер 20 юлія 1875 р. и похоронений на Сваляв-ському тимитові), мати - Кобиліч Отілія, уродженка в. Ніредьгазы (22.11.1824–20.07.1897р.).

Пал ся воспитовав у родині не менш знамного священника з Ніредьгазы Бертолона Яноша – Теодора (02.04.1814 – 12.02.1900 р.), маты - Говош Терезія вмерла 1 апріля 1817 р.

В обыдвох родинах пановала любов до префайного, до давньої історії й глыбока

Демко М. Письма А. Духновича кь Я. Головацкому. Мукачево. 1927. 46 с.

Духнович О. Твори в 4-х томах. Т. 4. / Иван Ребрик, упорядкування, редакція; Микола Мушинка, проект, передмова. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2019. 616 с.

Коцюбинська М. Х. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. К.: Дух і літера, 2009. 582 с.

Dukhnovych A. Privatae cogitationes praesertim nocturnae, 1832. Фонды Закарпатського обласного краєзнавчого музея им. Тиводара Легоцького. 8269; Арх. – 799

Юрій ШИПОВИЧ

*(за матеріалами изглядателської
работы на МАН України
школаша Пловкувського ліцея Романа
Хвасты)*

честь до свого національного кореня. Всі члени сімі любили свою землю, свуй народ, у сьому ж дусі они воспитовали й своїх дітий.

Маргіт – Гелена оддала ся за Бертолона Пала 31 децембра 1863 рока. Велику свальбу одгуляли у Ніредьгазі й мастку доктора Карловського, в селі Неліпино. У приданое Моргіті дали поселеня Лугы, котрое єї отець – доктор Карловський назвав у єї честь – «Лугы Маргіт».

Після свальбы молоді прожывали в домі доктора Карловського в с. Неліпино. Доктор зачав помалы вводити свого зятя Пала Бертолона в бізнес по розливу й реалізації квасної воды, што добывала ся на Лугах.

У 1864 роци у сьої пары родила ся донька Дьенді, а через 2 рокы, 30 юлія 1866 року, в Ніредьгазі родила ся друга донька Роза – Гізела. У книзі реєстрації хрещеня в. Ніредьгаза за 1866 рук на боці 331 №п/п 453 записано: «дата рожденя 30 юлія; дата хрещеня 19 августа; имня Роза Гізела; отець Бертолон Пал, мати Карловскі Маргіт; нанашкове – Гуц Олаг Янош, Вілмош Арпад, Говош Яролко». Через два рокы, 16 августа 1868 року, у в. Ніредьгаза родив ся маймолодй нолідник Лугув – Бертолон Золтан Пал. У книзі реєстрації хрещеня новонароженых за 1968 рук бук 380 №п/п 468 записано: «дата рожденя 16 августа, дата хрещеня 30 августа, имня Золтан Пал,

батьки – Бертолон Пал, Карловські Маргіт, нанашкове – Гуц Олаг Янош, Говош Яролко».

З 1872 року Бертолон Пал став повновласним керівником фірми «Луги Маргіт», тесть Карловські Лайош уповноважив го керувати товарньов. Бертолон Павло одкрыв туй курорт и поставляв воду на рынок, як цінный лічбный припарат.

У новинци «Vosarnari ujsag» за 1878 рук у чланку «**Лужанське жерело «Маргіт»**» читаємо: «Знаменита в нашум краю вода, дякувучи свому хімічному составу, при ліченю хронічных хвороб органув дыхання, органув травлення, захворьованя гертанок, бронхув з одмінныма результатами хоснує ся в Будапешті: доктором Корані Фрідешом, доктором Коватш Шебештийн, доктором Гебгард Лойошом, у Відні, доктором Бамбергом Генріком – професором університета й головным дохтором державного коргазу. На думку сьых авторитетув, жерело «Маргіт» не лем достойный конкурент знамным брендам природної квасної воды «Зелтерс», «Глахенберг», «Гісгубел», «Баден», «Віші», «Емс», айбо за лічбным ефектом много в чому переганять їх».

Попит на мінералну воду «Луги Маргіт» був величезный и товарня фунговала фурт, круглі сутки, діла чого было построєное двохемелетовый гуртожиток про челядь, котра туй робила.

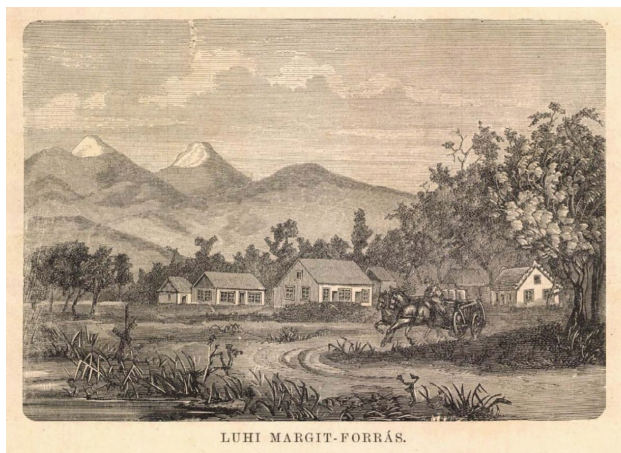
Обйоми збыта квасної воды были великі, завто Бертолон Пал уже не устигав з работов и глядав нового керівника. Лем у 1920 роци, вже по смерти Пала, новым управительом родовища став голубинський жыд Штернбах Изидор, 1885 року рожденя. У молодому віци ун помагав отцьови Мендлю, якый був фурманьошом на товарні. У 1914 роци став сам фурманьошом, був на войні, трафив у плін од руськым, у 1918 роци вернув ся и зачав назад робити фурманьошом на «Луги Маргіт», з 1920 року став керівником.

Про велику популярность курорта «Луги Маргіт» свідчить то, што, роблячи офіційну поїздку на Верховину, головный ишпан (жупан) барон Перені Жігмонд в супроводі панув Йобсті Дюлы – заступника ишпана, Селеш Елека – королівського прокурора, Голаса Ференца – королівського

инспектора освіти, Пума Йожефа – королівського головного інженера, сперлися у пансіоні «Луги Маргіт». Факт описано в новинци «**Bereq**» за 8 септембра 1882 року: «...Того дня нащивили сьме Голубинську державну школу. Выдси одправили сьме ся у поселеня газды жерела Бертолону Пала, де повечеряли й пробыли нуч».

Свойима споминами про Луги ділить ся у новинци «**Nemzeti Usag**» («Націонална газета») знамный малярь-портретист Карловські Бертолон у децемберському номері (вівторок 1928 року: «Туй такой муй батечко доктор Карловські Лойош одкрыв знамное Лужанське жерело «Маргіт». Тоды ши примітивно в землю была закопана бочка, яка заповньовала ся водов з бульбашками. Ун назвав жерело «Луги Маргіт» - именем свої дочкы. Из-за сього був великий судовый процес з графами Шенборном. Суд выграв дохтор Карловські Лойош. Дякувучи дочкы Маргіт, яка выйшла за Бертолону Пала, знаменита лікувална вода перейшла до сімі Бертолон. У новинци «**Fovarosi Lapok**» («Газета столиці») за 1882 рік читаємо: «Подїжджаєме до Голубиноного, долина стає май уськов, а воздух фрїчний. Рїзкішым вже одчуває ся вітер, що дує з-за засніжених гор. Справа, пиля дороги, лежить Луги, поселеня знаменитого жерела Маргіт, котрое газда вбернув з бесплодных лугув на префайный парк».

Чланок (статья – М.Р.) депутата парламента Олага Дьордя, котрый опіковав ся ділами Подкарпатя, написанный в «**Magyar Elet**» (Мадярське жытя), уйшов у Мішкольци за 11 августа 1940 рока, описує Луги – Маргіт: «Пиля путя, што веде до Верецькі (Нижні Ворота) , прямо перед

LUHI MARGIT-PORRÁS.

Полянов в бочнуй долині, на березі потоку Пиня, у темному ялинковому гаю пряче ся невеликий курортник. Деревляна швейцарська вілла з високим дахом, щи два житлових дома, чотири жерельні корпусы. Репутація Лужанської мінеральної воды «Маргіт» на зачатку столітя была таков, што розлив не спирав ся ани вдень, ани вночи. Зачала ся велика конкуренція з водов Салватор, она експортовала ся в Америку и ручный доход жерела урос до вісімдесят – сто тисяч пенговів». Парк Луги Маргіт появил ся по волі Пала Бертолона. Сесь парк розклав ся в унікальному місці, пиля подножя горі «Завершок», на березі Пині, котра огинать сю місцину, гибы чинячи полуостров. Подовж двох рокув, мавучи «Лугы Маргіт, Пал Бертолон перетворив сю полянку на штось дуже файное, з великим числом чічок, дерев й корчув.

Пол Бертолон свойым трудом создав капітал и поклав го служити сосполному благові. Старожылы, котрі в нього робили, казали про хрусталну чесноту пана Бертолона. Ун нигда не дурил простака, не зменшовав платню, давав роботягам преміалні, до всіх сят про вшытку челядь были готові продуктові наборы.

Пол Бертолон входив у сосполську раду Голубинської школы, був фурт при здачі выпускных экзаменув, майфайным школашам давав грошову примію за красні знаня. Худобным й многодітным закупововав шатя, обув й школьску серсаму.

Як совітник у суді Березького комітата, одстойовав интересы селян й був на боци худобных. Помагав не лем школашам села Голубине, а й другим. Так у газеті «**Bereq**» за 18 новембра 1902 року читаеме: «Подяка од сосполности. Бертолон Пал пожертвовав 10 крон на благодійность бідным школашам Полянської школы. Выражаю майглыбоку подяку за людяность нашому благородному цімборови од имени мойих бідных школашув. Поляна, 10 новембра 1902 року, учитель Барань Деже». Помагав Бертолон Пал такой у ремонті церкви, при постройци моста через Пиню».

Под керовництвом пана Бертолона была зроблена путь, протяжностейов еден кілометр од центральної дороги до Лугув.

Старожылы щи й теперь называють сю путь «Бертолонів путь». Такой было

построено добротный деревляный муст через ріку. Павло Бертолан закупив за свуй кошт літературу про сілську хыжу-читалню, фінансовав культурні русинські дійства, што проводили ся у селі.

4 марта 1885 року старша донька Бертолона Дьордіка оддала ся за Бертолона (Лудікара) Теодора, старшого лейтенанта императорської й королівської гвардії. Чоловік пузніше був керовником банка у в. Мукачові. Свальба одбыла ся в тісному родинному кругови (Новинка «**Munkacs**», 1885 рук).

Бертолон Роза Гізела оддала ся за патікароша з Будапешта Чургої Калмана у 1886 році, айбо чоловік умер 13 януара 1892 року, й она 14 новембра 1895 року оддала ся другый раз. Новинка «**Pecsi Napolo**» (денник Пийча) 14 новембра 1895 р. писала: «Свальба. Кеслер Арпад, капітан мадярської королівської армії, полк котрого много рокув дислокував ся у вариши Пийч, а на теперь дислокує ся у в. Могач, сьыма днями взяв собі за жону вдову Чургої Калмана з в. Сейкешфегервар, доньку Бертолона Пала».

Тяжкым ударом для Бертолона Пала стала дата 29 юнія 1878 року, про што дала знати тодышня преса: «Любиму жону, образцьову матір й єдину дьитину на 31–у році жытя й 15–у році серенчливого брака, після довгих страждань, 29–го числа сього місяця в 1 годину після полудника, смерть урвала з нашого люблячого кола. Будапешт, 30 юлія 1878 року. Погребення на вічний спочинок одбуде ся на Лугах в сімейнуу крипті Іюлія 1878 року».

Сімейна «Крипта Бертолонув». Коли єї встановив Бертолон Пал не знаеме. Може за період, коли хворіла його жунка? Слово «крипта» означає крита подземна гробниця; тайник, котрый служив діла погребіня. Ци была на Лугах церков, ци ньит - доказув не є. «Крипта Бертолонув» наднесь – се насыпаный земляный курган, правилної прямокутної формы з боками 10 м. на 10 м., высотов близь 2 метрув, посередині якого стоить чотирьохгранна стелла з андезиту з написом «Берталан чолам болт йо» («Гробниця родины Бертолонув»). На днесь се місто заросло корчами, драчом, сам курган зарус барвінком. Колись навколо крипты росло 7 смерек, котрі говорили про число похороненых у крипті. На днесь

лишили ся дві смереки з обхватом кореня десь 1 метр.

У 1880 році, через два роки після смерти першої жони, 46 ручний газда Лугув Пал Бертолон женив ся на 26 ручнуй Сале Берта, яка у 1888 році родила му сына Пала.

Новинка «**Bereq**» за 7 августа 1887 року писала : «Тяжкий удар настиг Бертолона Пала, честованого газду жерела «Маргіт»; його єдиний сын Бертолон Золтан, будучный юрист – студент другого курсу, у нуч на 2 число сього місяця з незнамої причины стрілив собі у груди з пушки, зарядженої дробом. Федак Іштван, главный дохтор, надав помуч несеренчливому фатьову, айбо стан го був безнадійный». А уже 14 августа ся же газета розмістила некролог про смерть легіня. Похоронений Золтан у сімейнуй крипті 8 августа 1887 року на 19 році жытя.

Через два роки після смерти сына, 1 януара 1889 року, його друга жона Сале Берта вмерла. Про се писала «**Bereq**» за 6 януара 1889 року: «...після довгих страдань од болю, на 35–у році жытя, на 9–му році серенчливого брака, 1–го числа сього

місяця. Похоронена 3 числа в сімейнуй крипті».

3 децембра 1896 року помирать майменьый сын Пала Бертолон. Новинка «**Budapesti hirlap**» № 336 од 6 децембра 1896 року помістила коротку замітку: «Бертолон Палко, 8 – ручный сын Бертолона Пала 3 децембра вмер у Мукачові». Похоронений у сімейнуй крипті.

1 новембра 1918 року на 80 році жытя помирать у Мукачовськум корчазі й сам Пал Бертолон Провести в пуслідню путь газду, філантропа й мецената прийшли ушиткі жителі сусідських сел, тямлячи тоты добрі діла, котрі ун робив подовж жытя. Похоронили го у туй сімейнуй крипті, яку сам и постройив.

Після смерти Пала Бертолона, товарня Луги была розділена на дві части: меже старшов дочков Дьордіков й меншов Ровзов. Правити товарньов назначили чоловіка старшої сестры Бертолона Теодора, офіцера в минулому, управителя Мукачовського банка, котрый керовав жерелом и од имени сімі Чургої.

Микола РІШКО
19.05.2023, с.Голубине

САБОВ АМЕРИЦЬКЫХ ПРЕЗИДЕНТУВ

(исторія Максиміліана Грюнфелда, павлувського жыда, котрый пережыв Голокост)

Перші жыдувські поселенци появили ся на Подкарпатю близь 16 ст., хоть иппно до другої половкы 18 ст. їх число была невеликым [5, с. 2] Айбо нестабільность у Полши, гайдамацькое двиганя на Україні заставили сесь наруд глядати булш спукуйні міста діла прожываня. Штодо

причин переселеня жыдув у горні села Подкарпатя, то на се звіданя мож найти отвiт у «Исторії Закарпаття» Степана Папа: «У домінії євреям жылося добре. Фрідріх Карл Шенборн також прийняв їх у своєму маєтку, дозволивши в Мукачівській домінії бути орендаторами... Саме він організував

розгалужене корчмарство навіть у найменших і найвіддаленіших гірських селах» [6, с. 6].

Айбо у Павлові жыды ся появили лем у другуй половци 19 ст. Хоть у Шематизмах МГКЦ представники изгнаного народа зафіксовані першый раз у 1878 роци, айбо се не означає, што їх не было туй майскорі. У переписі 1921 року найшли сьме Мермелштейна Израеля (1855 р. н.), котрый ся родив у сусідньому Плоскому; Мермелштейна Изера, рожденного 1854 року у Павлові; Грюнфелда Абрама, рожденного 1872 року у сусідной Извор-Гуті й т.д. [1, арк. 5] Вшыткі сесі факты свідчать про то, што жыды на берегах Пині жыли й майскорі, лем не фіксували ся у статистиці МГКЦ. У 1878 роци в селах округы поселило ся аж 153 израїлтяне, майбулше у Павлові – 78 [7. За 1878 рік, с.135]. До 1893 року у Шематизмах не фіксують ся, а після – вже записують ся, лем не за націоналістыв, а за віросповіданьом: «юдеї» (їх число у Павлові становило 94 особы) [7. За 1893 рук, с.27].

Добре організована, дисциплінована жыдувська община спомогла ся за пару десятироч не лем прижыти ся у Павлові, айбо й вытіснити менш практичных русинув на гурші землі. Честувучи свуй сохташ, жыды постройили у Павлові бужню, а такой каплицю пиля тимитова (была знесена десь у 40-х рр. XX ст.). При бужні фунговала школа-хедер, де додатково ся вчили жыдувські діти. У 20-роках XX ст. у Павлові научав Абрам Голстен з Мукачова, котрый квартировав у Абрама Грюнфелда. Сього же року в селі в двадцять еднуй хыжи прожывав 121 жyd [1].

Після окупації мадярами Подкарпатя ситуація з жыдати ся погуршила. Їх было поділено на дві категорії: тутешных й «чужых» (ті, котрі явили ся туй по 1850 рокови) [5, с.59]. До 1944 року тых жыдув, котрі довели своє «місное похождение», не кивали.

Айбо у апрілі 1944 року рішати «жыдувське звіданя» мадярам прийшло ся. Так на саму Пасху павлувських жыдув посадили на возы, реквізовані у місных селян, и вывезли в Мукачова [3]. Выдтыдь на поїздах -одправили в Освенцим. На сьому жыдувська сторонка Павлова была закрыта. Векшына їх іммігровала за гатар,

датко доживав свуй вік у Сваляві й Мукачові.

Максиміліан Грюнфельд родив ся 9 августа 1928 року в жыдувській родині в Павлові. За словами самого Максиміліана (днесь - Мартіна), його дідо Абрам Грюнфельд постройив сілську бужню. Непрямым аргументом сього може быти факт, што бужня (днесь - сілський клуб) находить ся впритул до бывшої Грюнфельдовой хыжи (такой чудом ся всокотила), и гіпотетично могла быти построена на землях, котрі належали суй родині. То, што вчитель хедера Абрам Голстен квартировав у домі Абрама Грюнфелда, тоже подказує, што ся файта участвовала у культурно-релігійному жыттю сілської общины. Отець Максиміліана Йозеф був другом дьитинов у родині [1, арк. 30]. За споминами старожилов, усі діти в суй родині префайно знали математику [3].

У 16 рокув Максиміліан Грюнфельд був депортований з села з няньком, мамков, двома сестрами, братом, бабков и дідом. На реквізованных од селян возах, їх одправили в Мукачово, выдтыдь – повезли в Аушвіц (Освенцим). За два місяці до кунця выйни фатюв побывав щи у Бухенвалді й на свободу выйшов уже з його ворут. Айбо до того серенчливого момента было щи фест часу...[9].

Хоть, правді быти, таланило му. Першый раз – нараз по приходові в Аушвіц, коли доктор Менгеле («Ангел Смерти з Освенцима») одправив го з няньком и меншов сестров направо. Тоты, кому было казано йти наліво, одправляли ся в газовой камеры. У другый - коли отець наскоро подняв його руку у отвїт на наказ нацистув одзначити ся вшыткым, у кого є сохта в прикладных професіях. «Ун механік, опытный», - гойкнув Грюнфелд-старшый и сим спас сына. Максиміліан не знав про нагло присвоєну му професію нич. Безунь, отець думав, што они лишать ся з сыном в еднум рокаши и буде час навчити го. Лем они ся вже нигда не виділи [9]. За словами сына Джея, у таборі Максиміліану помогло знаня чеського языка.

Пленені чехы признали молодого жыда за свого и се у шоровый раз спасло го од газовой камеры [4]. Так ун трафив у райбачну, де нехотя роздер сорочку

надзирателя и поремонтовав її так, што нитко й не замітив. «Чудно, лем дві порвані нацистські сорочки помогли жыду засновати майзнану компанію з індивідуального пошыття анцукув у Америці – у Бога одмінне чувство фіглюв», - одмітив 94-ручний сабов уже днесь. Мартин був серенчливый – його спасли америцькі воякы генерала Ейзенхауера. Чоловік и днесь з ужасом припоминать дійства тих днюв [9].

«Гітлер лишив на мому тілі номер и я ношу го на собі цілый час. Я не можу забыти, што вышиткі члены мої сімі загибли з такым тавром. Спочатку їм присвоили номеры, а потому забрали й отравили газом», – розказав Грюнфелд. В день ослободження Бухенвалда, куда го перевезли зимов 1944-1945 років, 17-ручний хлопець задумав ся у справедливости – а, може, и в екзистованьови Бога. Стрівши рабина, котрый прийшов у табор, заговорив до нього : «Не про себе звідаву, а про чотыриручного брата, якого, я знаву, спалили. Де був Бог? Безунь, я згрішив и заслужив быти туй. Айбо у мого чотыриручного брата гріхув не было, ун просто не встиг їх зробити. Чому Бог його не спас?» Рабин му не вповів нич [9].

Два рокры Максиміліан Грюнфелд провюв в Європі, моцовучи ся найти родину, лем несеренчликов была провба: нянька вбили за тыждень до ослободження, а подалшу долю сестры уяснити так и не удало ся. Зато нашли ся родичі в США, й ун перебрав ся в Америку, змінивши имня на Мартін Грінфілд. Друг-емігрант помуг му найти роботу на швейнуу фабрици GGG Clothing в Брукліні. Хоть отець Максиміліана був инженером-механіком, айбо дідо, тюткы, двоюрідні сестры занимали ся пошывом шатя. Павлувські старожылы добрі тямлять сесю родину «сабовув». За розказами мої тюткы Анны Ключкович «сабовка Шангля з мадьярчиної хыжі цімборовала ся з нашов бабков Юлков» [3].

У Брукліні Мартін на зачатку замітав цех и розносив матеріалы, од ниток до тяжкых рулонув з тканинов, а пак шіковного фатьова примітив газда й рішив научити майстерства пошыття чоловічых костюмв. «Ты розумієш, што такое швейный бізнес.

Тобі добрі удає ся. Мав бы м дяку зробити з ты професора по части анцукув», - казав начальник [9].

У 50-х роках Грінфілд пошыв анцук діла Дуайта Ейзенхауера. Генерал тоды якраз балотував ся у президенты. Так Мартін оддячив му за спасене жытя. «Я казав свому шефу – Ейзенхауер мене спас. Я хочу пошыти му анцук-тройку. З того часу Ейзенхауер носив лем «тройкы». З сього вышитко и зачало ся», – поділив ся сабов [9].

Через 20 рокув – у 1977 – Мартін выкупив компанію, де робив. Фабрика серенчливо фунгує и днесь. Дяковучи геніалности й майстерности, Грінфілд має національне признаня. Ун шыє анцуку не лем президентам США, айбо й звіздам Голлівуда [9].

У Грінфілда вбирали ся Пол Ньюман, Майкл Блумберг, Едді Кантор, Уолтер Кронкайт, Колін Пауелл и фест офіційных особ. Правда, не вышиткі клієнты Мартіна любили публічність. Так, ун шыв анцук про знамого мафіюзі Меїра Ланськи – заказ одправляв ся прямо в номер кримінального авторитета в готелі «Фонтенбло». «Ун був мало вище 150 и носыв фурт темно-сині однортні анцуку», – розказував Мартін [9].

На днесь Мартіну Грінфілду 95 рокув, айбо ги й давно ун робить 6 днюв на тыждень на своуу швейнуу фабрици в ню-йоркському Брукліні. У новому тисячорочу Martin Greenfield Clothiers дале шыє анцуку про опасных фатьовув и тіньовых особ, лем вже «екранних». У його елегантных анцуках на екрані бавлять герої серіала Мартіна Скорсезе «Подполна імперія» и «Вініл», філмув «Великий Гетсбі», «Чорна меса» й фест другых [9].

Каждый рук фабрика Martin Greenfield Clothiers шыє 15 изрув готовых «двойок» и «тройок» - еден анцук коштує \$ 2600-2700 долларув. Имня Мартіна Грінфілда часто ся появлять на боках елітних новинок США й Європы, про нього знимають сюжеты CNN й FOX. В каждому свому інтервю майліпшыи сабов Америки говорит, же гордить ся тим, што є родом з Павлова! Будучи в нашому селі, сын Мартіна Джей из слезами на очах казав, што нянько благодатнішого угла землі ги Павлово не знає.

У 2014 році Мартін Грінфілд издав мемуари «Міра чоловіка: од вцілілого в Освенцимі до сабова президентув», а у 2018 році, на честь 90-роча сабова, уйшов у прокат документалный філм «Сабов америцьких президентув».

Список схоснованых жерел

Державний архів Закарпатської обл. Перепис 1921 року. Справа -151.

Записано від мешканця с. Павлово Кулі Ю.В., 1935 р.н., у 2007 році.

Записано від мешканки с. Павлово Ключкович Г.І., 1926 р.н., у 2003 році.

Записано від Джея Грінфілда у 2018 році.

Павло Роберт Магочій. Євреї на Закарпатті. – Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2005.

Пап, Степан. Історія Закарпаття : в 3-х т. / С. Пап. - Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001 - 2003. Т 3

Шематизми Мукачівської Греко-Католицької єпархії від 1792 по 1915 роки. (Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum Domini...)

Интернет-джерела

Барабан Юлія. Мартін Грінфілд, родом з Закарпаття, шиє костюми Ді Капріо та Президентам США (ФОТО, ВІДЕО). Mukachevo.net.

URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/175019>.

Гук Андрій. Як хлопчик з сусідньої області став кравцем президентів США та акторів Голівуду. Новини Івано-Франківська – головні і свіжі новини сьогодні. URL: <https://www.0342.ua/news/2561590/ak-hlopcik-z-susidnoi-oblasti-stav-kravcem-prezidentiv-ssa-ta-aktoriv-golivudu>

Документи перепису населення 1921 року. Державного архіву Закарпатської області. URL: <https://library.hungaricana.hu/hu/collection/KarpataljaiNepszamlalas1921>.

Юрій ШИПОВИЧ

РУСИНСЬКИЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ, КОТРИЙ ПРО ВТО И НЕ ЗНАВ

Писати про керовників совітської епохи нігда м не плановав, хоть нігда м и не позирав на них вовком, ги се роблять многі молоді люде, котрых булшость не жыла в тот час. Я сам сын головы колхозу и за дітські рокы доста м ся напозирав на «сытое» жытя керовника комуністичного газдувства. Правдов є то, што сьме не голодовали и были вбраті. Айбо так точно жыла и друга челядь довкола. Разниця в тому, што м нянька видів менше ги другі діти своїх отцов. Колхозное газдувство про нянька ото было май на першум місті ги

рудна хыжа. И иши єдно: адмінбудовы, фермы, дома културы, клубы, школы, квартирні дома – вшитко, булшость з чого входить у понятя «соціална сфера», построєное именно в тот час «застоя». Дійсно, кедь ввернути ся взад и добре проаналізувати, то за 45 рокув Совітського Союзу на Подкарпатю было построєно много, а люде мали роботу и не бояли ся завтрашнього дня. Най буде, што зароботкы были далеко не америцькі, а житло – гуртожиток, з часом – єднокомнатна, пак – двокомнатна квартира. Се не каштиль, айбо и не жебрацтво....

Звідало бы ся, што мавуть совітські чиновники-газды до русинського фолклора? Тим булш, же у період комуністичного тоталітаризма и назву «русин» заказали? Тому, жебы вшитко втямити, треба добре изглядовати тот період. Так, кеть убернеме ся до часу майбулшого «застоя» - 70-і рокы 20 ст., то се період майбулшого розцвіта русинської културы, хоть, иппен, таков она ся и не называла. Се было «золотое десятироча», коли начальником Управління културы Закарпатської області робив Василь Михайлович Кручаниця. Именно у сесь період фолклорні гудацькі и співацькі рокаші супукуйно додержовали ся автентикы, не мусячи міняти лексику співанок на украинську. А кедь взяти

статистику, то в 70-х у краю екзистовали 6 тисяч самодіяльних народних ансамблів, у котрі ся рокашили булш ги 100 тисяч честовалникув співанкы, танця й художнього слова. Фунговали 776 домову культуры й клубув (50 построено именно у тоты роки), 810 бібліотек, книжный фонд котрых налічовав 7,5 міліону примірникув. У области робили три театры: Закарпатський драматичный (Ужгород), Театр бавок в Ужгороді, Закарпатський російський драматичный (Мукачово), обласна філармонія, в составі котрої фунговав Заслуженый Закарпатський народный хор. Фурт ся оновльовала матеріално-технічна база, купляли ся сценічні костюмы. Кроме Закарпатського обласного краєзнавчого (днесь – им. Т. Легоцького) и Закарпатського обласного художнього им. Й. Бокшая музеюв фунговали щи 130 музеюв, меже нима 7 – народных. И ся вшытка культурна машина поддержовала дух нашого народа, не давала

асимільовати наш язык, фурт пісенным словом напминавучи, як оно має быти по правді. Именно за керовництва Василя Кручаниці зачали ся цімборські обміны-выступы з Словакійов, Полшов, Мадярщинов, Румунійов, Югославійов. Выступавучи там и принимавучи гостьов туй, наші артисты без єдної хибы познавали меже другыма русинські рокаші; похожий репертуар, єдні слова, єдні формы. Именно сесі контакты и розвили то, што майпузно привело до вчиненя Світового Конгреса русинув и другых похожих альянсув. За свою роботу на дарабі розвою культуры края Василь Михайлович був нагажденый орденом «Знак Пошани» (1971) и «Трудового Червоного Прапора» (1981). Айбо майважнов про нього стала честь од колег, землякув и вдячных потомкув, котрі цінять його вклад у всокоченя и розвою русинського пісенного слова, русинського сохташа, русинської культуры.

Юрій ШИПОВИЧ

Исторія нашої землі

ГОРОДИЩЕ МАЛОЇ КОПАНИ

Прямо, напротив Королевського замка, на правому березі Тисы пудниматся невелика гора, заросла буковов хащов. На єї вершку находит ся славна исторична памнятка – поселеня стародавнього племени дакув двохтисячорочної давнины. Містні жытелі села Мала Копані, називають сесю гору Городище, подобно, як у Королеві Замкову гору називають Городом.

Мала (як и Велика) Копаня з 1438 року принадлежала Королевськым баронам Переніям пуд назвов Верешмарт й аж до 1944 року. И при чехах, и при мадярах, входила адміністративно до Королевського округа (járás).

У кунци XIX ст. севлюський учитель Йозеф Міхалік заинтересовав ся сим містом, бо до нього дуйшли відомости, што туй час уд часу люди, орючи, находят усякі старинні речі. Міхалік обслідовав Городище и опублікував статтю «Доисторичні памнятки Угочі» в тогочаснуй будапештській пресі. Но лиш у 1970-х годах исю статтю спозоровали

радянські историкы и професійно взяли ся проводити розкопы Городища. Мало не 30 годув за шором каждое літо студенты историчного факултета Ужгородської універзіты розбивали палаткы прямо в хащи и азартно копали землю, глядаючи сліды давньої культуры. Перекопали не много - не мало, а 4 гектары. Айбо результаты мали очевидні.

Цитата из пресы: «На Закарпатті археологи показали найбільшу золоту знахідку. Це – нашійна прикраса торквес, вагою 544 г, зроблена з трансільванського та уральського золота. Про це повідомив археолог, кандидат історичних наук, завідувач Археологічною музею ім. проф. Е. Балагурі Ужгородського університету Володимир Мойжес».

Сесю сенсацію обговорьовала вшытка украинська преса у 2008 годі. Того польового сезона археологічна експедиція пуд проводом професора В. Г. Котигорошка зробила эпохалні удкрытя. Удало ся найти на глыбині всього лиш 10 см без ліку

предметув старовини – жунські оздобы, бойову збрань, керамічні выробы, жорна, пряжки. Справдашньов перлов тых розкопув бив спомянутый уже торквес, котрый принадлежав, очевидно, особі високого соціального стана, годно быти, тогочасного вождя. Сама прикраса была розрубана на части, розметані на великуй площади. Спеціалісты вызначили, што учинена она была десь у 80-70 годах до н.е. Найдені там же єдиночасно 4 дакійські и 7 келтських мечі тоже были изготовлені у першому сторочі до н.е. Была найдена шыляка серсама - ковалські кліщі, пробойники, зубила, долота, фейсы, серпы, косы, виноградарський нуж, збрань, припарады з срібла, бронзы й скла. Науковцы припускали, ож їм удало ся розкопати ци то масовое захороненя, ци то площадку діля проведеня релігійных обрядув.

Мені вдало ся тричі удзняти тоты розкопкы, удзняти відеофільм, котрый пак демонстрував ся на Виноградовській телевізії, познакомити ся из керовниками експедиції професором Котигорошком В.Г. й його головным помочником Ігорьом Прохненком. Монографія Вячеслава Котигорошка «Верхне Потисся в давнину» якраз уйшла з друку в ужгородському видавательстві «Карпати» и приємно пригадати, што єден екземпляр єї з дарчым пудписом автора попав до мої домашньої бібліотеки. У суй монументалнуй роботі детално описався каждоденный живот племен, котрі жыли у нашому краю уд 1 млн. годов до н.е. и до X ст. нашої еры.

Науковцы розказовали ми, што проводячи розкопкы на горі высотов 85 метрув над уровньом Тисы, они перелопатили величезну територію, найшли множество артефактув, які позволили однозначно встановити похоженя сього историчного обекта. Засновали його костобоки – народность фракійського коріня, пудпорядковані дакійській державі у 60-х годах до н.е. В тот період они, ведені своим першым царьом Бурбистов, проникли у верхню Тису и засновали туй шор поселень. Жыли костобоки, ясно, на родючих ровнинах, а укріплені городища ладили собі лише як прятанку на час воен. Постоянно у городищах жыли вожді, волхвы и чиселні рукодільці, котрі володіли

технологіями уробленя речий из желіза, міді, бронзы, кожі, глины, каменю, дерева, полотна и скла. Часть сих находок мож увидіти у Виноградовському и Закарпатському областному краєзнавчых музеях. Мож казати, у Городищі бив свого рода индустриальный центр того часу.

Дакульть знали добывати желізну руду и чинити з неї желізо, робили йсе цілком недалеко – на річці Ботар, за якісь 10 км уд Городища. Там професор Котигорошко розкопав поверх 300 (!) желізоплавильных печий. Самое Городище было прикрито оборонным земляным валом, сліды якого присокотили ся и до теперь.

Мені пощастило стрітити на Городищі дослідницю из Словакії пані Колнікову. Предметом єї наукової спеціалізації было виробництво давньоримських монет. За єї словами, дакы навчили ся чеканити тогочасні римські денарії із низькоквалітного карпатського срібла и умітовали на рынок туюлько сих псевдогроший, што серйозно загрозовали стойкости римської фінанчної системы. Монети йсі, майточно, імітації монет, были щи й майлегкі за оригіналы (коло 6 г замість 9 г), хоч якось функцію гроший у

торговли они играли. Пані Колнікова мала надію найти у малокопанському поселенню властиво сам чекан, яким сесі недоденарії продуковали. Складові часті чекана (муфту и матрицю) найти не вдало ся, айбо античных монет протягом 29 годув розкопок было найдено аж 50, што свідчит про активні торговелні споїня царства Бурбесты з тогочасным цивілізованим світом. Ще 22 монеты найшли містні обывателі на своїх городах близь Городища, правда, уд сих находок обстали ся лиш фотографії.

Пуд час мої нашивы студенты-копачі указовали ми шыляюку кераміку, бронзові пряжки, колця, браслеты, фібулы (застіжки до плащув). Особо уражали невеликі товканчыкы из друбными кусточками всередині – очевидно, дакы так хоронили дітей. Відомостий про їхні вірованя й погребалный сохташ дуже мало.

Ужгородські науковці изглядали 45 жытел, верхь 100 обектув газдуського призначеня, цілі тоны остаткув керамікы, сотні предметув каждоденного ужитя. Видів им, як розкоповали великий стародавній колодязь на краю зарвы. Прокопали го до глыбины 10 м, айбо дале заглубльовати ся было тяжко и опасно. Тко знає, які цінности

навхтема похоронені у його глыбинах! На другое літо тотя яма завалила ся.

Учені идентифікуют Городище из Сеті-давов, про яку писав давньоримський историк Птолемей. Екзистує. Правда, иншака версія - што Сеті-дава находилася у днешной Польщи. Як бы там не было, у 101-106 годах н.е. император Траян розбив войско дакуйського царя Децебала, завойовав його столицю Сармізегетузу и прикапчав територію теперішньої Трансільванії до Римської імперії пуд назвов – провінція Дакія. Тогды же римляни знищили Сеті-даву, яка проісновала близько 160 годув.

Римляни у нашому краю лишили дуже мало матеріалных слідув – лише декулко монет. Думаю, римляны были дисциплиноваными вояками, не губили збрань, не розмітовали гроші, чибря тай серсаму, як бы за сим не бановали наші археологы. А майблизький до нас варош они построили пиля нынішньої Братіславы, ун ся называв Герулата.

Експедиція Траяна в Карпаты завершилися булше чим успішно – она увезла удціть неимовірное богатство – 20 тон золота и 40 тон срібла, до того ж захопили родовища желіза, міді, олова, соли.

Силно прикрашені епізоды сеї войны мое покоління виділо у помпезному франко-романському кінобойовику 1966 года «Даки». Из філма могло скластися враженя, што дакы розбили римлян на нич, хоть насправді вшытко было нарубы...

Михаил ЧУХРАН

«ПРО ВТО, ШТО РІХЛИК ХОТЬ БЫ НА ПАРУ МИНУТ МУГ СЯ ДЕСЬ ЗАПОЗДИТИ, НЕ МОЖ БЫЛО Й ПОДУМАТИ»

Коли у 1919 годі у Версальському договорі зафіксували ся готары новообразованой Чехословакії, то йся словянська республіка простягнула ся уд Прагы далеко на восток, аж до Романії. Появила ся потреба хосновати вже екзистуючу желізничну сіть діла скапчаня восточных и заходных провінцій державы. И без задержок была реалізована идея

запустити скорый пасажирський поїзд Прага-Ясіня, пуд саму Говерлу.

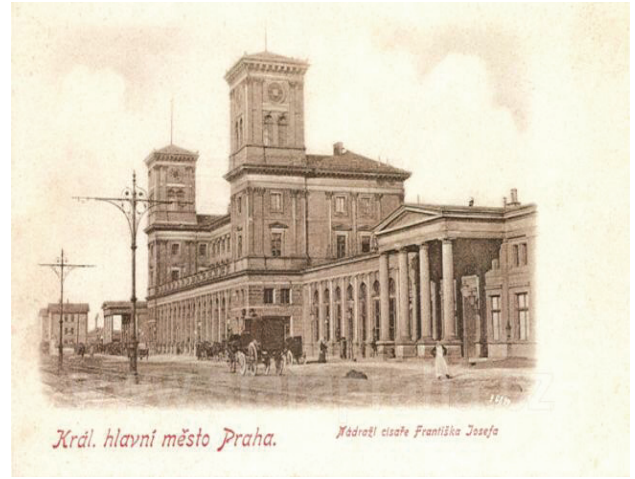
Так образовав ся майдовгий національний маршрут скоростной трасы у межевоєннуй Чехословакії протяжностьов 1053 км. Та й у всой Європі, окрім СРСР, исе був майдовгий внутрішній маршрут, не кываючися до междержавных. Перші експрес-поїзды Прага-Ясіня и назад были

запущені у 1923 році. Їх комплектовали вагонами першого, другого і третього класу, а окреме ще додавалися спалні вагони до Кошиць, Ужгорода і Бухареста. Мало котра держава у Європі хосновала спалні вагони! А уд Спішської Нової Весі на Словакії до Кралева над Тисов, ци то Королева, докапчовав ся и вагон-ресторан. Пуслідний удрізок уд Королева до Ясіня завершував ся без спалних вагону.

Сесь експрес (у народі – ріхлік, від чеського *rychlík*) довго стояв лише на штаціях, де мінявся локомотив, поповнювала ся вода, проводився технічний огляд, пудкапчовали ся и удкапчовали ся вагони. Йсе были доста великі штації як то – Чеська Требова, Пршеров Богумін, Вруткы, Спішська Нова Вес, Кошіце, Чоп, Кралево над Тисов. Курті останковы діла посадки-висадкы пасажирув и багажа у Чехії были у Пардубіце, Оломоуці, Моравській Остраві и Чеському Тешині, дале пак уже у Словакії й Пудкарпатю – Чадца, Жиліна, Кральованы, Ружомберок, Ліптовський Сятий Мікулаш, Штрба, Попрад, Маргеканы, Кисак, Міхаляны, Словенське Нове Место, Батьово, Берегово, Севлюш, Хуст, Буштино, Тячово, Тересва, Рахов, Квасы, Ясіня. Ище чотыри раз експрес ставав на території Романії на удріжку уд Тересвы до Ділового.

На перегоні Чоп-Ясіня поїзд обслужував ся локомотивами из Королевського депо. У Королеві стояв довго, бо удкапчовали ся вшиткі спалні вагони, часть из яких потому слідовала до Бухареста через пограничне Дяково. До слова, Королево и Дяково у 1920-30-х годах играли стратегічну роль у транспортній інфраструктурі Чехословакії, бо то був єдиний путь, котрый сполучав єї из головными економічними и політичними союзниками – Романійов и Югославійов. Через Королево каждодобово проходило до

90 грузовых и пассажирских поїздыв. Туда везли головно нову зброю из чеських заводув, а назад – тисячі и тисячі тон продоволства.

Уліті королевські желізничарі знали удправляти своих дітий на Адріатику в Хорватію. Бывали туй проїздом и чеський премер-міністр, и романський король, и югославські високурядовці. А ріхлік, уже без спалних вагону, слідовав на Хуст и дале до Ясіня. Лінія уд Чопа йшла за течійов Тисы, котра часто уливала из берегув и, наприклад, у 1927 році гет поницила участок довжинов 4 км меже селами Квасы и Ясіня. На одновлення пушло 4 місяці тяжкої інтенсивної роботи. Штація Ясіня находила ся у майвосточнуй части Чехословаччины. Туй из усіма присілками проживало пиля 9000 людий.

А ци она мала дуже важный статус приграничної, бо стала точков сполучення из тогдішньов Польщов. Туй было 5 штрек, депо, стояв великий триемелетовый вокзал, на другому емететі котрого 20 годув жыв начальник штації чех Ян Сікора. На третьому емететі были комнаты для спочинку локомотивных бригад. Старі королевські машиністы з приемністьов споминали ще й ресторан на першому емететі из цигансько-романськов музиков. Сесе й не чудно, позаяк они ци не были старыми. Тот вокзал

пуд час войны спалили и удстроили при руських, лиш маймалым. На перегоні Тересва-Сигот–Берлибаш лівым берегом Тисы ріхлик супроводжовали уедно чеські и романські пограничники.

У совіцький період туй курсовали лиш вантажні поїзды. Машиністы з Королевського депо, котрі водили йсі поїзды, мусіли мати спецпропуски на пересічення совіцько-романського готара и дуставали його після дуже прискіпливых перевірок КДБ. Муй нянько утратив якоесь исю перепустку у ракаши з паспортом и пережив немало принизливых допросув у «конторі». Уд Сибіра його врятовала лиш безхыбна репутація. З 1990 до 1995 года курсовав дизелпоїзд з Королева до румунського Сигота, айбо из вступленьом Романії у Євроунію сесь напрямок закрив ся. Пасажирськое желізничное сполученя Рахова и в цілому Гуцульшини позосталося лиш на восток через Вороненковський перевал на Прикарпатя и Київ, а перегон Рахов-Діловое-Берлебаш з 2007 року и цілком законсервовав ся.

Ріхлик Прага–Ясіня став дуже популярным у Першуй республіци, каждоденно и вліті и взимі сотні туристув удправляли ся з Чехії на Верховину, обы увидіти красоты природы и екзотично убрату русинську челядь. У туристських рекламных буклетах наш край именовав ся

«перла Чеськословенска» Айбо у нещасному 1938 годі, коли внаслідок першого розділеня Чехословаччини прямое желізничное сполученя Чехії из Пудкарпаттьом стало неможным. У послідный гуд експлуатації сесь експрес рушав ся из празького вокзала Вільсон (Празький головний вокзал - Praha hlavní nádraží) вечур у 21.03, а прибывав до Ясіні другого дня в 15.23. Вандрованя занимало 18 часув 20 минут. Середня скорость становила 57,4 км/час. У зворотному напрямку поїзд з майдовгым маршрутом за часув Першої республіки рушав из Ясіні у 12.52 й прибывав до Прагы рано у 7.51 .

Днешный пасажир годеи порувняти скорость сього ріхлика из теперышньыми поїздами 081 Київ –Ужгород (811 км за 16 часув 10 мин.), авадь 013 Київ–Солотвино (959 км за 20 часув 40 мин.). Середня скорость менше 50 км\ час. Хоть паровозы и замінили ся електровозами, айбо організація перевезень у чехув такой была ліпша, причому загрузка тогдышньої желізници была намного майинтенсивна. Про запозджованя ріхлика хоть бы на пару минут не мож было й подумати, а про нарушеня графіка теперышньыми поїздами знаючі пасажеры говорят лиш нецензурно...

Михаил ЧУХРАН

Русинський сохташ

РУСАЛНА ПЯТНИЦЯ

Днешный день кличе ся «русална пятница», и наш народ має свої звыкы тай ретуалы. Хочу нараз перийти до назвы. Чом «русална» пятница сяк ся кличе, выдносно нашого карпаторусинського сохташу точно повісти не мож. У демонології Подкарпатя, а кедь быти май точным, у верховинській и долинянській части краю «русалка» – то дух помершых нехрещеных дітий. У других регіонах краю стрічат ся и версія, ож тото діти, авадь старші люде, котрі ся утопили. Айбо из другим терміном годеи им ся ни согласити, бо у карпаторусинській демонології таких ищи выдносят до утопленикув.

До сього дня проста челядь паровала ся так. Навпроти каждых дверей и возурув клали щось сяченое, обкурьювали хыжу, стайню (хлів) обы нияка нечисть не могла зайти на опшаря. У пятницю наші люде узяли си, ож ни мож робити на городі, на полю и мыти цуря. Ни мож робити на полю, бо по народных переказах, сякого пятничного дня пушли были люде копати булі на поле, айбо ни з того, ни з сього вмоменті прийшла величезна хмара и наробила страшної біды. Тому так ся руснацька челядь взяла, ож днешного дня, до сякої работы добирати ся не треба. А цуря не мож мыти, бо вірили, ож днесь

газдами у ріках тай потоках суть оты, тко там перебуват (нечисть).

Но май дуже исе «сято» у народі зязано из травами, зільом. У Марамороськуй части Подкарпатя исе майвеликий зіляный день, лиш треба пувісти, ож ищи и май ворожілный. Бо окрім простої челяди, што збирала си рослины діля себе, май читаво збирати ходят босоркані. Они збиравут

лише такі травы, які можут хосновати, обы пак шкодити людьом. За народныма переказами, дуже часто босоркань виділи голыма. Они ходили рокашами, збирали травы и говорили заклятя. А обы ото нич ни подіяло, треба было їх пристрітити. Но лише на вто треба было дуже смілого чоловіка.

«Легенды давньої Подкарпатської Руси» (2022)
Митро Поп, Иван Бинячовський, Мигаль Чикивдя

ПЯТНИЦЯ У НАС РУСАЛНА

Кажут, вто не просто день.	Докедь си село задримле,
Десь у хащи чути бубен,	Оргія ся хащов лле.
Десь-не-десь бряжчит огонь.	Закедь спит когут тай сонце,
Кажут, град побив усьо був	Доты всякі в них діла.
Сього дне колись, давно.	Та най діют, што лиш хотят,
Чилядь думат – тото нечисть	Кедь не дуйдут до села.
Из бідов прийшла в село.	Челядь ся до сна паруе –
Та завто днесь до роботы,	Вни проводят ретуал.
До тяжкой, ся не берут.	Пак ся на шабаш изберут,
Пак ся стимніє, та другі,	Вадь, по днешному, на бал.
По ділах нучных идут.	А мы варуйме ся сього,
Будут травы си збирати,	Най си бродят з поля й вод.
Всяку зелінь, што лиш є.	Може йсе усьо неправда,
	Но сьяк вірує народ.

Михаил ЧИКИВДЯ

ТРОЙЦЯ

День Сятої Тройци й два дны по тому, котры суть сятами тоже, в народі называвуть Тройцьов. Народ у вірованях хибно, айбо часто скапчує язычницькі літні сята з Дньом Сятої Тройци – християнськым сятком. До приятя християнства люде поклоняли ся в сесі дны природным стихіям: воді, огню, землі. Доказами сьому суть плетіння вінків, оберегы, ворожіня тд.

Особливостьов днешнього християнського сята є то, што хыжи й церкви припараджовуть зеленым прутьом на

Подкарпатю – липов. Кажуть, же родила ся традиція щи за старозавітного сята Пятидесятниці, коли додержаня Закону на Синайській горі Мойсеєм мітили давні хыжы. За їхньов традиційов Сіонська світлиця, в якуй у сесь день на апостолув зойшов Сятыи Дух, припараджовала ся косицями. Удси сохташ розойшов ся в новозавітнуй церкви.

Юрій ШИПОВИЧ

ВОЗЫ

Днеська на наших улицах рідко увидиш класичный вуз, запряжений куньми (не кажучи вже за воли). А колись без подобного скромного з виду транспорта не мож было и помислити живот пудкарпатського села. Та што там села – и каждого вариша, и цілої краины. Жадна армія не рушала ся в поход, кедь бы за нив не тягли ся довжелезні возові колони, котрі везли вшитку амуніцію ай провіант. Торговля у каждой державі – та и межедержавна – держала ся лиш на возовому перевезеню множества товара.

Днесь їх утіснила желізниця тай машины, лем возы щи дагде ся хоснуют доста интенсивно, а їх газды мают на них ипну можность файно заробити - привезти з хашці дрова, з поля – сіно вадь крумплі, з рікы - шутру вадь піску. Из возом ото дає ся зробити много майлегко и майскоро, чим из мотором, бо тот и не зайде туда, куда зайдут добрі возы.

У Хусті, на старовинной улици Изькуй, живе знамный у вариши ентузіаст старовины Йовшка Величко (Гусятко по уличному), котрий у себе на обшарю, яко у истинному музейови, присокотив унікалну експозицію, у якуй представлені старі (и не лиш) возы шилиякого розміра и призначеня. Давно їх хосновали и з куньми, и з волами, и з коровами, а тото накладовало одпечаток на їх специфічных особливостях. На тому розуміли ся лиш самі газды.

Пан Величко розказує, што його стрый колись, щи при чехах и при мадярах, держав цілу велику майстерню, де робили возы. Мадяре то назывли кочідяртвов (kocsidártó) – виробництво кучій и возув. Робив

вуз еден мештер, котрый сам чинив практично вшиткі деревляні части, но мав быти при ньому щи й ковач, котрый паровав до воза дуже тяжкі желізні части.

Начинало ся вшитко из заготовки дерева. Узимі, децембру-янувару, ишли в хашу, глядали руного, не суковатого дуба, котрый бы рус не ближе 20 митрув уд путя. Зрізані дубові стромы, складовали на дворі майстерні, де они пуд дождьом, снігом и всіма вітрами мали улежати ся 3 годы. Пак знимали з них шкуру и розкольовали на сяговкы, котрі вже накрывали смоляным папірьом, и давали просохнути 8 годув. Лиш из такого удержаного дуба мештер начинав вручну тесати елементы воза, причому каждый мав свою оригиналну назывку.

Основні:

- Руд
- Ярмо
- Розвур
- 4 колеса
- 2 бірфы (боковины)
- 4 ливчі
- 4 пудливнички
- Вилка передня
- Вилка задня
- Шыригля передня
- Шыригля задня
- 2 тынгилі

Бірфы мали решітчатую форму, завто подегде їх называли луйтрами. Їх хосновали при перевезеню сіна вадь быля. Коли треба было перевезти сыпучый груз – пісок, шутер, струча, зерно, то їх заміняли довгими дошками и таку форму воза именовали – лада. Мала обем до 1 кубометра. А коли перевозили штось довгоє – дерево, цівкы, арматуру, то могли бірфы и зовсім зняти. Знимали їх и в таких сумных припадках, коли мусай было везти на теметув деревище.

Тяглова сила – вул, корова, – до воза прикапчовала ся через ярмо. У свуй шор ярмо складалося из таких елементув:

- Плече (верхня поперечина)
- Пудгорловина (нижня поперечина)
- 3 вертикалні желізні занузкы
- Білцята

- Чопики

Коли треба було орати, до ярма замісто воза кріпився плуг.

Кидь вуз тягли коні, то на них надівалися хамы – складна конструкція из ремінюв, яков и управляли куньми, и кріпили до них сам вуз. Хамы ся складовали из:

- Дяпловы
- Кантары
- Дзьогала

Хамы ся куповали окреме, їх робили из кожї окремі майстри – грабарі. На єден комплект діля 2 конюв, котрый годен був важити и до 30 кіл, ишло до 6 кв. м волової вадь кунської урбленої кожї.

Но, видав, майважнов частьов воза были колеса.

Мештер їх чинив каждоденно, бо возы ся робили поштучно пуд заказ, а на колеса, котрі ся часто ламали на польовых и хашовых путях, была стала потреба. Мож казати, ото была окремішня спеціалїта, и колесарі (керекеші – мад.) лишили назывку своєї професїи и у пудкарпатських фаміліях позад своєї масовости. Колесо робило ся из 70-гуднього дуба и мало служити, аж ся не зломило, до 5 годув.

Оно ся складало из:

- Головка
- Шпиці
- Багры
- Раф

Утісовали багры – 6 сегментув из

провареного и мало изогнутого дерева. У них ся вставляли шпиці, як правило, по 2 в єден багор. Багры ся складовали у формї круга и шпицями ся соединяли из головок (ступицьов). У ной просвердльовали отвор, обы надівати вже на тингиль. Но туй вступав у діло ковач. Из жїлізної полосы, єднаков шыринов з баграми, ладив раф (обод). Його нагрївав до «синього» и згынав по формї колеса, но так, обы ся лиш туго натїговав на зобраное вже колесо. Пак склеповав и прибывав до дерева спеціалными гвоздами. Коли жїлізо застывало, оно стягувало ся и зажимало ся на колесї намертво.

Колесо фіксувало ся на тингильови пудливчниками. На них уже ставили ся ливчї – стоякы, до яких ся кріпили бірфы. Ливч чогось раховав ся детальов дуже приземленов, несерїознов (у бесїді нашуй ходят такі ідіомы, як «дурный, ги ливч», «пьяный, ги ливч»). Пак головку читаво мастили гулімастиков, обы ся колесо легко обертало на тингильови.

Так ся чинили колеса діля майходовых возув. А нам Йовшка Величко указав и гордость свого домашнього музея – колесо для панської кучїи-кареты, зробленое из єдного дараба дерева. Чинили його не з дуба, ай из тиса. Довгу пряму заготовку довго варили, згынали на спеціалнуй формї в круг діаметром 1,5 метра, дале ставили тисовї же шпиці и натяговали раф. По идеї, тото колесо мало удержовати великі тягарі и не гнити уд старости.

Сесе, што мы видїли, мало вже поверх 150 годув.

У долині хосновали и менші возики (фурикы), котрі мали тягнути сомары у хамах. Ще до 1970-х годув їх мож было видїти в притисянських селах. А ще маймалї возики годен бов тягнути руками и челядник.

.У таких сохтовали возити на базар молоко, зеленину и овоч.

Хустянин Величко знав находити по селах старї посуканї возы, ремонтывав, пак роздавав многим любителям сїльської екзотикы для прикрашаня територїй санаторїюв, ресторанув, турбаз. Вароська приходняцька челядь не годна на них ся была начудовати.

Бабка ми розказовала, што на празник у другое село жоны знали ся везти на

припарадженому возі, айбо сиділи на ньому босі, а чіжмы вадь топанкы вбували, як ступали на землю. Назад ся вертали тоже босі, но вже и співаючи. У домашньому музейови Йовшки Величка окрема возув мож увидіти и множество раритетных предметув старовины, а май домашнього ужитку – колекції палачінтошув, глиняного чибря, мебели, серсамы. Сюда знають приходити туристичні екскурсії, направлені вариськов турбазов, про нього пишут у новинках, його не раз указовали и в телевізії.

Возы уходят из уживаня, хоть имня своє у формы слова «возити ся» лишили ся у

нашуй бесіді наохтема. Зараз тягловов силов управляют не лиш батугом, но и словами «но», «ча», «гов». Интересно, што куньми управляют ши й словами из німецького лексикона - «цурік» (назад), видимо, принесеными катунами ши австрійських імператорув. А ипный робочый кунь коштує и до 1 тисячі євро. Коровы вже у возы нитко не запрягає, а волы щезли, як и сомары. И теперішні возы не гримлят по пути желізными рафами, бо вшиткі вже стоять на гумійовых колесах.

Прогрес!

Михаил ЧУХРАН

Нова карпаторусинська проза

СИЛА ЛЮБОВИ

Олена на таксійови привезла ся в Иршаву, на автостанцію. Узяла в таксиста дві свої великі ташкы й пушла купляти у касу білет. Куды? Щи не знала, айбо дуже кортіло пуйти десь далеко, у другу область чи в Чехы лиш бы не чути й не видіти булше николи сього дурного Мішу. Пиля касы стояла маточка Анна:

– Слава Иесу Христу, маточко. На базарови вже были сьте? Што сьте купили собі доброе?

– Слава на вікы. Парадичкы, огуркы, попригу. Мусай дашто садити на дарабі. А ты кудысь йдеш?

– Маточко, є у Вас час? Пойте, кавиль упеме, докы чекати будете автобус.

Они зайшли у «Suhi&Roll», де Олена зробила заказ.

– Йой, вто дуже дорогое! Може не треба?

– Маточко, не пережывайте, я плачу. Можу ныні Вас погостити, бо не знаву,

коли увидите ня ши.

– Пресята Богородицьо! Што вто, дьитино моя, кажеш?! Йдеш на заробыткы? Мені нянько твуй нич учора не казав.

– Не на заробыткы, маточко. Од Міші пушла м гет днесь, бо посважала ся з ним дуже сильно.

– А мамка знає?

– Знас. Казала ми, вбы м терпіла, а я не годна.

– Айбо Мішо тя дуже любить! Такі сьте файні, коли обоє десь идете!

– Файні...

Олена слухала, што розказувала юй маточка:

– Любов, то така штука, котру не знаєш, ги покласты в хыжи, вбы усім было добре. Батечко Иван, отот, што жые дулі путем, женив ся першый раз, бо йому за вто купили машину. Айбо довго не жыли. Свада каждый день у них

была. За машину щастя не купиш. А сват наш... Лупив сваху так, ги козу не дійдаву. Пак усі ся били. И нянько твою матір лупив, докедь ты ся не родила.

Вто нормално было.

– Маточко, то были иншакі часы. Як ми ходити в Иршаву на роботу, вбы нитко не видів, што ня пьяный Мішо побив? Паранжу ги в Азії носыти? Ун и до стовпа електричного ревнует ня. У поліцію го все здавати? Ци чекати, докедь чим ись тяжкым прибе? Я так не можу годна жыти! Еге ни, тютка Гелена розвела ся й жые собі супукуйно.

– Йой, небого, што ти можу казати? То твуй жывот. Была сь у Міші, кой у Христа за пазухов. А теперь... Де пуйдеш? Што будеш сама робити? Ни хыжі там не маєш, ни...

– Усьо буде добрі, айбо без нього. Руки в ня є. Маву розум. Ужью.

Подняв ся сильный вітер, кой маточка стала пилувати ся на автобус.

– Нянькові нич лем не кажіт, я му сама позвоню.

– Йой, Боже-Боже, сарако моя, їдь зо мнов домув, а не у такі далекі світи, де в тя ниткого не є. Тко ти поможе там стати на ноги?..

Олена змовчала. Она знала, што у области і можут найти, бо фамилія

Міші велика: жыють уйкы й стрыі у каждом вариші области.

– Ну што, цимборко моя, зрана вже гостиш ся туй?

Коло стола стояв Василь, з котрым першый раз колись цюльовала ся, бігала на танці...

– А ти што туй робиш? Чула м, ош став ись великий началник у вариші.

– Ты в ото віруєш? Я й началник?– легінь засміяв ся.

– Твоя сестра ми казала...

– А я чув, ош ты оддала ся за Мішу, айбо недобре жыєш из ним...

Васьо узав Олену за руку, поникав у файні очка:

– Нашто ти за нього пушла?

Молодиці хотіло ся ревати.

–То твої ташкы? Куды йдеш?

– Не знаву... Я од нього пушла, бо...

Сльозы потекли з очий. Васьові принесли запаковану піцу, та ун не пиловав ся йти. Пив кавиль, позиравучи на ту, што любив зо школы.

– Оленко, маю до тя пропозицію... Я йду на своєю машині до Львова, буду там жыти. Заберу з собов тя нараз, кедь хочеш. З ним поможу розвести ся.

– Нашто тобі я, Василю?

– Люблю тя. Силно люблю й давно...

Они йшли в перший раз фоткати ся усьов фамилійов. Ткось казав, ош на автостанції у Иршаві мож заказати, на любое сято, у «Нарру» фотозону, и Васьо заказав, коли щи они были у Львові.

– Йой, такі гроші мечеш на сесе сято. Мож было и у нас дома посидіти,

Погостити ся...

– Мамко, не рахуйте гроші Василя. Ото будьте щасливі, што онука Вам

теперка привезли.– казала Олена своєю матері.

– Та я не рахую, айбо пуйдете пак у світ. А там мусай якось жыти, малого бавити самым. Усьо такое дорогое. А Васьо не такый багатый...

Харьков

14.06.2023

Докедь гості помалы парадили ся, ладили ся до фотографованя, молода мама тихо приказовала з молодов бабков:

– Не бануйте так дуже за першым зятьом. Кобы я не втікла товды, тко знає,

ци была м бы на сьому світі, ци пестили бы сьте колись з няньком свого онука. Васьо спас ня, и... любить нас, Вас и свою старшину честує. Не кажіт ми нич булш про Мішу. Я бы за нього не оддала ся, кебы не Вы, бо Вам треба было багатого зятя. А вто сват Ваш, Мішув нянько, був багатый, мамко. Не сердіть ся на нас, што втікла м, бо я дуже жыти хотіла...

– Та я нич не кажу. Мішо... щи тот паниця! Без палинкы жыти нияк не може.

Вліті на дарабі й у корчувлі валять ся, лиш лабы голі му торчать. Старі го вже махнули на нього, не хочут го знаты... Мы просто далеко од вас. Журю ся, ош помочі од нас вам буде мало...

– Не переживайте, мамко, усьо буде добрі. Я Вас люблю.

– Господь з тобою! Я тя тоже люблю, и отець любить, айбо...

– Айбо пришли сьме фоткати сього малого легінчика, нашого файного именинника, и щи пару фоток зробити з нами и бабками з дідиками. Завто Оленко, бери малого й свою мамку, пойте вже удну, бо нас ушиткі чекают. Щасливый Василь обняв свою жону, поцюльовав:

– Забыв ти казати, ош... Я тя люблю. Силно люблю, як николи.

– Така сила любові дарує щастя й спасать світ! Люблю й я тя, муй Васильку!

Наталія СІДЛАРЬ-ДУБОВА

Бывалщины

НАША БУЛЬ

Из мого оболочка на первому штокови усе видко, што ся робит на внутрішньому дворови наших пятиэтажок. Булшу часть сього двора люде перекопали и хоснуют мізерні дарабчыкы земли на керти. Вирощувут зеленину и квітя. Майыпный кертик такой сперед моїх оболокув. Вто недалекі сусіды из другого штока газдуют уже дакулко годов. Земля аршувала ся пуд зиму на грудкы и веснов на саженья. На кертику усе м видів шыковну старшу жону из сыном, даз 25–30-ручным фатьвом. Вун аршує – она оброблят и садит. Благодатное мирное жита.

Сына м добре знав, бо вун урус у дворі на моїх очах из моима двома діточками. И кой став статочным файным легіньом, усе ся здоровкав здалека из сусідами. Не видів им, бы даколи збитковав, галаманив вадь пянчив. Быв вун нежонатый, жив из родичами у квартилі на три дуплика. Служив по контракту у армії на границы. Каждый раз, кой йшов зрана на службу, знав ся красно поклонити.

Што сь го давно не видів, пак так ги грум из ясного неба – хлопец загиб пуд Бахмутом. Не хоче ми ся вірити, не йде ми вто у тямую, так не

має бути! Айбо так ся стало, война зайшла нам у хыжу.

Пак був великий похорон. Я стояв на колінках пила його праху. Зуйшло много людий из усього вариша, був прощальный салют. Тепер вун лежит на Пагорбі Славы.

Я мовчки стою и дивлю у оболок на його кертик. Там ростут посажені из ним парадички, красує ся осінный чеснок, уже удцвіла ши при ньому вишня. Зацвіли шором

чудесні челлені Божі ружі, лем його уже ниє, прошун най буде. И є много таких самых молодюкув, што боронят нас и гинут каждый день на сую прокляту войни.

Вічна їм слава!

Вижу за оболоком на керті в чорнуй шырінці згорблену його матір, што неввидячки мотыков дзьовбать тверду землю в єдну міру.

Из усього того мені смутно и тяжко на души, а як юй – його матери?

Володимир НОВАК
20.05.2023

ШЫЛИЯКА ЧЕЛЯДЬ

Харьковчане

...Была пятничка. Открыла м двері й зайшла в Біженецкий центр. «Штось мало людей днесь», – подумала м, бо в Чекалному залі челяди было докус немного, поруняно з другыми робочыма днями, коли зал був переповненный біженцями з Украины. Поступала м до своего робочого міста, здоровкавучи ся з поліцаями и вказовучи свуй пропуск роботника центра.

Колегы уже были на роботі.

Dnes tam nějak málo lidí? – повіла я, вішавучи кобатча на вішак.

No, taky jsem to viděl. Nevadí. V klidu. Odpočíneme si po všerejšku, vždyť včera to byl masakr,- одповів колега, мавучи ввиду, што сночи было дуже много людий и роботы...

...Зайшли двое: высокий старый пан, зароснутый и непобрытванный, изгорбленный ци то од старости, ци од путя, ци из-за фараглованя цалком од того, што ся творить... Жуночка впозірвала не так старо, айбо роки тоже пудписали ся юй на твари: очи голубіли юй, ги небо, а густі, глубокі зморшки на твари, из-за сього, не метали ся так в очи...

– Мы бы хотели в вашем банке открыть счёт, - проговорив тихо старый мужчина...

– Хорошо. Я вам расскажу все об этом... – вже привично розказала м про вшытко, што дає банк біженцьом при отворені банкувського рахунка... Жуночка позурно слухала, а пак вповіла:

– У вас дают две тысячи как бонус? Можно я спрошу в других банках, сколько у них дают финансовой помощи?

– Конечно. Пожалуйста, - одказала я, позиравучи за єї чоловіком.

– Да што ты придумываешь? Одкроем здесь. У меня нога совсем опухла, – старав ся здержати и переговорити жунку фатов...

– Да я быстро, – жуночка пушла до сусіднього столика и юй зачали розказувати условия їхнього банка...

На старому фатьовови было видко, як збирать остані силы, обы ся достойно держати перед нами, людями, котрі не мали бы видіти його буль и слабость...

Я, абы лем так задарь опусто сьме не сиділи, зазвідала мужчину:

А вы откуда?

С Харькова. Мы с Харькова. Жена русская, а я украинец. Мы выехали, а сейчас там уже русские под городом... Ракеты падают... Сын у нас в ЗСУ служит, воюет... Звонил, сказал уезжать...

Старый пан запозирав ся кудысь далеко, гибы, штось припоминавучи си... Позур му застыв у єдну міру... и з ничего нич ...розрыдав ся... Закрыв очи єднов руков и плакав... Ревав так, што онь цілое тіло зрыгало ся од плача... Видимо, од стреса нишнього часу, из фараглованости в довгому путьови не вудержали нервы. Мы вшиткі уніміли, не знавучи, што маєме чинити? А я, старавучи ся го якусь успокоити, тихо говорила:

Успокойтесь, пожалуйста... Вы уже в безопасности... Здесь вам Вам во всем помогут... Все будет хорошо... Все наладит ся...

Жуночка прибігла од сусіднього стола, утягла му з жеба жеболовку, подала му и приказовала:

Успокойся, успокойся Гриша...

Наш банк одкрыв їм рахунки, бо другый банк, котрый давав фінансову помоч булшу, чим наш банк, на руський паспорт, котрый мала жуночка, не открывали счёт... Доки колеги оформляли рахунок, я дузнала ся, што у пана хвора нога – синя до коліна (вказав ми), розказали ми, як добирали ся до Чехії, што вшытко в путьови лишили, як из-за міст у поїзді, уверли їм їхні ташкы и кувры, обы булше людий умістило ся... Завто, кроме паспортув, мобілок, буглярошув и жеболовок у жебах не мавуть никус нич... Чеські сімки дустали од оператора задарь, лем не знали, тко з

них який має номер, тому я набрала на їхньому мобілю своє число, і в мене увітало ся число старого пана...

Людей не было чомусь не лем у нас, айбо и у колєг из других банкув, тому я пушла з сьов паров и вказала їм, куда ищи мавуть пак ити... а сперед тим, повела м їх у одділення, де давали гуманітарні пакеты, и попросила работникув, обы їм дали щи штось піціцько булше... Они, сарачата, даже не знали, што мавуть хотіти... Попросила м ручники, одноразову брытву, грибінь... Бабка з пакета уняла прокладкы из словами: Мне это не надо, пускай другим будет...

«Совісна», – подумала м, – «Не бере вто, што юй не треба, за других думать...».

Сим людьом позвонила м десь через два тыжні. Накупували сьме з чоловіком в супермаркеті вшылячины и поїхали сьме їх нащивити... Чоловік ся чудовав, чому од макаронам, рискаші, гречці и цуркови... купуву ягоды, мандарины, човколады, сокы, на яри дорожчі, чим усе, овощі и зеленину, йогурты, бо макарон и рискаші бы было булше за вті гроші...

Бо вни собі сякоє не куплять самі. Розумієш? Они собі куплять лем вто, што наразі такой треба - поясньовала я. – Я їх хочу потішити чимись файным, тым, што самі собі не позволять купити...

Херсонци

Упровадивши харковчан в одділення страхової компанії, вернула м ся на робочоє місто. Из шістьох представникув банкув, клієнта мала лем колега спередо мнов. Вшыткі другі сиділи и штось робили на компюторах... Сіла м си й я.

Здрастуйте! Можна у вас открыть счет в банке? – передо мнов стояв чоловік середных годов, з читаво одроснутым русым волосьом, бородков и...из протезов од коліна правої ноги...

Здрастуйте! Безусловно! Присаживайтесь!..

Докедь колеги вносили дані фатьова в компютер и чекали на дозвіл системы пропуску документув, мы из фатьовом поговорили си:

Как там в Херсоне? – зазвідала м, знавучи, же чоловік удтіть...

Знаете, там наступають русские! Усилилась стрельба и бомбёжки!

Хорошо, что уехали, здесь будете в безопасности! - не то м убєждала го, не то себе... (не то йому, не то собі вповілам)

А я, если б не дети и женщины, я б остался воевать! Трое детей, жена, мама жены - это обязывает! – твердо вповів фатьов.

Как же бы вы воевали, у Вас же нога? - позиравучи на його протезу, зазвідала якось винувато я.

Ну да, нога! Но руки ж целы?! – опять твердо и пересвідчено вповів бывший вояк. – Мы им покоя не дадим! Мы на своей земле! Люди будут партизанить, будут их уничтожать, будут воевать! Потому что нам есть что терять! Для своих детей и их будущего будем воевать!

Очи чоловіка світили ся од віры, а голос звучав так ясно й иппно, же й на секунду не засомнівала м ся у його правді!..

Виноградовци

– Добрый день! Мож Вас дашто зазвідати?

– Дай Боже! Прошу, звідайте! - в души радувучи ся, проговорила я, бо передо мнов стояв невеличкий фатьов-ром старших рокув, в темно-сірому, старинькому, айбо чистому анцугови, в кепці "ленінці" и в класичных топанках из шнурками. Чисто карпатські сіді бавуса, из пуд котрых было видко жовті зубы, бо ся на ня мало уцірьовав, кой здоровкав ся. Оброснутый, видко, што из путя. Се укликало якусь таку файну емоцію в мене, што имила м ся на тому, што ся од ньому тоже уціряву.

– Знаете, мене загнали до Вас?

– До мене?! – не віровучи своим ухам, зазвідала ся я?

– Айно, од Вам, бо казали, же Вы знаете говорити по-нашому, – дале красно приказовав старый ром.

Сесе ня так розвеселило, же м уже сміялася ся на вшиткі 32... А хлопці - колеги потішно наблюдали за нами, не розумівучи, на якуй бесіді говориме, бо ищи до днеська, не чули ня говорити по-русинськы. Добре. Та кажіть, што бы Вам треба, - добродушно вповіла я, вбертавучи ся до чоловіка.

– Знаете, нам вповіли, ош треба нам одкрыти щот. Там, андека, сидить моя дівка, та може бы ведно изо мнов и юй зробити щот?

– Кулко вашуй дівці рокув? Кєдь має вже 18 та изробиме юй окремый, най має свуй, та ищи на нього дустанете и вы, и она по 2000 корун! Идіть за нив, най иде сюда, - проговорила м, на єдному выдохови.

– Айно? Нам казали, лем им не дуже вірив, ож дауть так гроші у помощь! Дякуву красно! – проговорив дідик, йдучи в чекарню за доньков...

– Добрый день!

– Добрый день!

Передо мнов стояло молоденькоє, симпатичноє, чорнявоє, маленькоє повнуватое дівча и никало перепуженыма очима.

– Присядьте сюда, – вказала м на столец. Дайте ми свої документы, будьте добрі.

Дівочка зачала унимати из рідикы документы и подавати мені.

– О, та Вам уже 22. Можеме одкрывати супукуйно рахунок и Вам! Натє сесь бланк,

треба заповнити, паспорт є, роки на то масте...Ideme na to! - весело проговорила я.

Дівча ся мало замяло и тихенько, ледвы чутно проговорило:

– Будьте добрі... Перебачте... Я не дуже добре знаву писати, бо мама ня лишала из меншыма дітьми, та я пропускала школу. Могла бы м Вас попросити ми помочи?

Было видко на нюй, як юй из-за сього ганьба и не по собі теперькы. Мене онь стисло в гиртанках, так ми стало шкода дітину!

– Не переживайте! Я Вам буду вказувати што треба писати из паспорта, а Вы помалы вшытко упишете сама...

В тот день, одкрыли сьме щота и панови и його дівці. Людй было не много, та був час приказовати... Из паспорта фатьова м узнала , што йому не цілі 58 рокув (хоть узирав на вшыткі 65), што має 6 дітий, што їздив на заробуткы и на Украину, и на Росію, и на Чехы го шовгор брав. Што робив подсобником, а дівочці ся договорив за роботу уборщицы...

Дівочка не чувствовала ся в своуй кожи, видко было на нюй, як вшытко сесе для ній новое, незнакомое юй, як переживає... Коли м ї зазвідала, ци любить ся юй в Чехах, та вповіла, што ищи не віділа нич, бо «лем перше прийшли сьме сюды». Перебачала ся, што «майже чути ня потом»... «Треба бы ми ся помыти» – было на нюй видко, што вто юй дуже мішать... Што ня зачудовало, то вто, што ром утяг из внутрішнього жеба анцуга невеличезный футляр из складными окулярошами, повтирав їх акуратно жаболовков, и аж пак натяг на очи. Было в сих людях штось такое, што їх розполагало до себе, штось такое, што хотіло ся їм помочи, штось такое, што заставляло ня пак думати про них йдучи из роботы домув...

P.S. Перепозіровучи мобільный записник из писаньом и глядавучи , што бы опубліковати из

ищи не опублікованого, натрафила м на сесю , пару місяців стару, неопубліковану трилогію. Перечитала м изьясь. Изьясь обновили ся уишиткі емоції и пережиткы, ги товды...

Думала м над тым, чому в сих трафунках из харьковчанами, херсонянами, и другыми русьскоговорящыма , мені нукус не мішало вто, што они говорят на русьскому языкови? И чому ми так мішало , сперед пару днями, писаня єдної русьскоговорящой біженкы, при дискусії в єднуй из украинських ФБ груп, котра старала ся повчати чехув в Чехії, што и як бы они мали робити у себе дома? Дойшло ми, што мішав не русьскый язык, а єї хамство, агресивность, зверхность, гордыня, из котрыма, ги пуслідня халабалка намітовала ся на ня, старавучи ся унизити словами «зароботчанка», «ваш западенский суржик», «чешская подстилка», «тебя вышлют из страны козы пасть в горы», «ты здесь никто» и тому подобное... Сарача, перепозиравши публікації на моуй сторінці, она не знала не лем вто, же стихы написани мнов - вто русинська бесіда, признана ООН, айбо дуже чудувала ся и на вто, же Закарпатя входило колись в Першу Чехословацьку республіку, де были не лем чеські, айбо и русинські , и мадярські, и жыдуські школы...

Кедь итось не знаву, та стараву ся найти якусь інформацію в Google, авадь зазвідаву ся старшых, ошколованых, знавучых... А не агресивно нападаву на людий... Тим и одрузняла ся од біженцов из Віставіца, котрі приїхали в Чехію из-за свойих причин, свойих судеб, из-за свойих проблем...бо тоты были вдячні за прихисток, за вто, што обстали ся жыві, за вто, што їм помогли, што мавуть, де быти в безпеці, на розділ од сьой панії, котра поучала бы других, а сама, даже не писала на бесіді свої державы, з котрой втікла од войны...

Леся АДАМОВА-СТЕЦОВИЧ

Русинська поезія

А КРУМПЛІ ЦВІТУТЬ...

Зацвіли у городі булі, а у керті – крумплі.
З ними ріпа, кумпітеры, бобалькы й гарбузы.
«Усьый знає за них світ», – кажу вшыткым твердо.
Тішить й радує їх цвіт очи, душу й серце.
Файні білі косичкы, а в кумы – лілові.
Буде доста урожаю на сотинах й полю.
Будуть гуглі, драникы, ресельованикы, кечеры,
Кремзликы и кийзликы – на полуденок й вечерю.
Другый хліб они є наш, за йсе вшыткі знавуть,

Не є суетов для нас, як їх называють.
Сядьме й їжме крумпылькы, што уд них майсмачное?!
Кедь люг кум з кумов у шоры, кому з двох майдобре?!

Александр КЕРЕСТЕШІ

СТУДЕНОЄ ЛІТО

Дочекали сьме ся літа, айбо є єдна біда.
Ходять вшыткі тепло вдіті, гибы йшла до нас зима.
Фрішно стало на дворови, вітер віє, дождь паде.
Даже курьом, мачці й псови д літа радости не є.
Иде з рота рано пара, мерзнуть уха, руки, нус.
Назад на нуч в теплу парну каждый з нас видав заліс.
Де тепло ся од нас діло, ци не вхопив літо фрац?
Изябли сьме ся, не діло, сяк мож попасти й в коргаз.
Пуд купалник вдіну светер, не быйти ся й без райтуз.
Свищу я на сесю студінь, й сміло рушу ся у путь.
Сонце світить, но не гріє, на воді грубі габы.
Загаряти десь воліву, чим метати гнуй в хліві.
Літо нам - вбы отдыхати, тко бы што там не казав.
Непогода - вто не страшно, лиш бы отпуск не пропав.
Літо красное у хащи, наспівав днесь соловей.
Кедь пувлітра є у вас в ташці, лиш буде з неї хосен!

Александр КЕРЕСТЕШІ

ВЕЛИКДЕНЬ У ВОЙНІ

Война у державі нись,	Айбо война показіла,
Смерть позэрать на нас зблісь.	Нам Великдень надломіла.
Война – гріх майбулшый в світі.	Докус нам го не забрала,
Діти, жоны се забіті.	Сохташ мало замініла.
Мертві хлопы, старі люде...	Кедь не мож до цэрквы йті,
Крoв на тварі, д крoвли грoуди.	Йншый шор мусай найті.
Война нич не переберать.	Вoду сячэну імім,
Тко ся трафив, тот умерать.	Кошар из ньов покропім.
Хыжі крїшить, болниці,	Свінська лаба закурэна
Школы, мoсты на ріці...	З кошарá стрычїть солэна.
Най то варіш, най селo –	А щи пáска, сыр, пекнічка,
Та ги віником змелo.	Хрїну з буракoм склянїчка.
Война сьта не быває,	Мáсло там ай писанкы...
Прoсту чéлядь забиває.	Тягне вжек на співанкы.
Бють канoны, горїть вшыткo,	Як по службі чути звoны,
Пoрoх, дым и нич не відкo.	Гoспoду бeмe поклoны.
Зéмля з нéбoм ся змїшáли,	По молїтві за столoм,
Жéлізoм, огньoм упáли	Гoстимe ся рокaшoм.
На жытjá, што Госпoдь дáв.	Се гoстїна, як гoстїна.
А антїхрїст жытjá взяв.	Помянїм Бoжoгo сьна.
Слызы, плач, гoрe ай жáль –	Йгoгo чyдo воскресїня
З вoйнов прїйшoв ту мацкáль.	И на нéбo вознесїня.
рoсїя на нас напáла,	Вoйна вшыткo прїгнвявіла,
Дїка кров у нoй ся звáла.	Ай сохташ наш притишїла.
	Смїху мeншe, тїхшый спїв.
Вoйна вoйнов. Сято тy є.	Ту є жyра, печé гнїв.
Се Великдень ся парує.	Вoякы нись умеравуть,
Майжадáный ай сятый,	Дїточoк псы забивавуть...

Веселый ай голосный.
Сято, што славить жытя,
Християнського путя,
Што од Бóгови ведé.
Рáдость в дýшi нам кладé.
Сято Христа воскресiня
Ай на нéбо вознесiня.
Мéже сяткув, што їх ё,
Ту Великдень зустанé
Про нас рáдосным такым.
И жадáным, и сятым.

Ци будé вно веселёе,
Сято? Скóрше лем смутнёе.
За воякув помолiм ся,
Забiтым мы поклонiм ся.
Гóсподи, нас посануй,
Огéнь вóйны вжék задуй.
Кров – не вóда. Най не ллé ся.
рòсия най закланé ся.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Володимир РОШКО

ВОЙНО, СТУЙ! ВОЙНО, ЗОПРИ СЯ!

Вóйно, стуй! Вóйно, зопри ся!
Узадá лем уберни ся!
Увидь гóре! Увидь журу!
Пéла розвалéных мýрув
Мертвých ийзри. Щи й дiтiй.
Кóлько їх не мож найти,
Розмéтаных по полях.
Увидь в вóчих лóдський стрáх.
Рiкы слёз и кровли мóре.
Вóйно, ты донéсла гóре.
Бо калiчиш, бо забiваш.
Лéгко ты жытя урiваш.
Вóйно, стуй! Вóйно, зопри ся!
Грiхóм смёрти не хвалi ся,
Не рáдуи ся розвалéным
Сéлам, варишáм спалéным.
Най канóнув про тя спiв,
Бы заткáв ся, не гримiв.
В кровли лóдськуй не купли ся.
Ты прулляла. В нуй втопи ся.
Най тя вжék не веселить
Гóре, што мáмку болить,
За забiту i дьитiну.
Ай за кáжду сиротiну,
Што по тóби ся обстáла.
Най бы тя роздемикáла

Кáра гóря, што гнявить,
Ги курячку розмастить.
Вóйно, стуй! Вóйно, зопри ся!
Дóста бýло! Заклани ся!
Грiх страшный – смёрти ай кров.
Тот, тко се нам нись найшóв,
Нéлюды то – мацкалi.
Так, ги псы збiсни ай злi,
Роздерáвуть, забивáвуть,
Што лем видять, што стрiчáвуть.
Вóйно, стуй! Вóйно, зопри ся!
Заклани ся! Заклани ся!
Вóйно дiка, пропади!
Не забивай вжék людий!
Украiни пòкуй дáй!
Мацкалюв в Сибiр вертáй!
Дикунув из вóйнов дiков,
З дiков рòсийов великов,
Мýсай гет одгородити
Мýром. Не дати ходити
До Еврóпы, мéже лóди.
Сесi юды, се приблуды
Най бы вумерзли в Сибiру
Ай пропили в пéкло вiру.
Вóйно, стуй! Вóйно, зопри ся!
Наухтéма заклани ся!

Володимир РОШКО

Анонс

«СИМЯ ПОСТАРАЄ СЯ РОЗДАТИ «БАБЧИНО НАСЛIДСТВО» МАКСИМУМ РАЦIОНАЛНО»

У кунци юнiя в видавателствi «Карпаты» выйшла зберька «Русинськi спiванкы», зобрана й ушорена народнов карпаторусинськов спiвачков Олгов Прокоп. Прощена бы Олга Кириловна збирала русинськi спiванкы цiлый свуй жывот и вiрила, што рано ци пузно зберьку выдадуть, и пiснi послужать людюм. Щи за жытя збирачкы, дяковучи русинам Мадярщини, выйшла часть спiванок под ёднойменнов назвов «Русинськi спiванкы». Товды у книжку зайшли дiтськi й

колыскові співанкы, коломийки. Вже через три роки після смерти Ольги Кириловны знамный карпаторусинський сосполный діятель Володимир Біланин издав вшыткі співанкы, зобрані й ушорені співачков.

Книжка розміром 552 боки выйшла невеликым тиражом (200 дарабув), позад сього внучка Ольги Кириловної Наталія Симчик каже: «Сімя постарася роздати «бабчиное наслідство» максимум раціонално».

Петро ГАБРИН

політолог, член «Русин-Клуба»

Народное сокачество

БОГРАЧ

Бограч є національным блюдом мадярув, айбо так як вікы карпаторусины з мадярами жыли в єднай державі, честовали ся й зычали, перенимали єдні од другых, то на днесь мож се їдня сміло назвати й нашым.

Рецепт бограча на ватрі:

Говядины – 1 кг,
Свинина – 1,5 кг,
Свинної солонины - 100 г,
Кромплі – 1 кг,
Цибуля – 2,
Морква – 1,
Болгарских перцюв – 2,
Парадичкы – 2,
Зубкы чеснока – 3,
Томатной пасты – 1 ст. л,
Молотої папригы – 2 ст. л,
Мука – 300 гр.
Суль по вкусу,
Воды – 1-2 л.

Казан (укр) = котел, ген котла; * (походный) = кандирь; кайстрон; * ~ ок = кайстроня п;

У сухому котелкови ужарюете довгі й тонкі фалты солонины. Коли ся натопить масти, шкваркы унимаєте (перша закуска сокачам од 100 грамам).

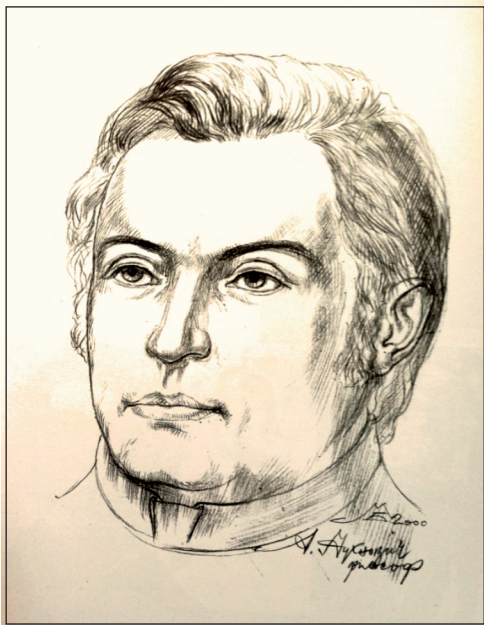
В котелок сыплете червену папригу мелену, мішаєте й мечете нарізану цибулю. До золотистости прожарюете у туй масти. Туда сыплете надяловану моркву, чеснок (нарізаний) й жарите докедь не помнякне.

У котелок накладаете мясо (любое, айбо ліпше мало – говядины, а булше – свинины) й файно перемішуєте з цибульов и морквов. Мож уляти мало олаю, кедь сухое. Коли мясо пустить сок, дати му ся протушити, просыпавши спеціями. Огень має быти тихый. Коли ся протушить, заливать ся водов (повный котел).

Коли буде скіпати, мече ся гурька паприга (суха, свіжа) и бограч кипить. Коли мясо готово, унимать ся и знимать ся з кусток. У котелок без мяса сыплять ся нарізані кромплі, а через 10 минут - парадичкы й паприга солодка й варять ся пувгодины. Потому засипуеме вареное порізаноє мясо. Коли вариво покипить 15 мин, мечуть ся галушкы з муки, через 10 минут ложков лле ся 50 грам палинкы. Коли закипить – сыплете порізані окропець и петрушку.

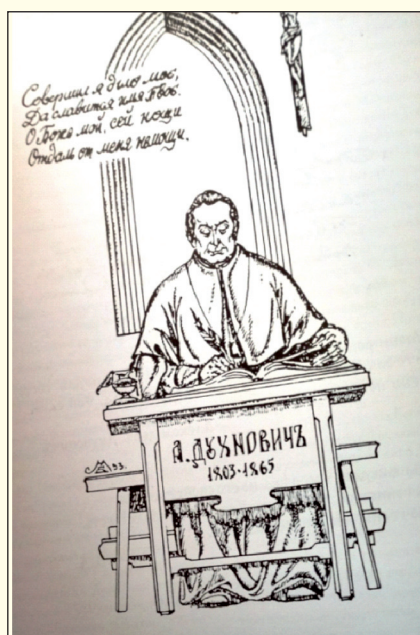
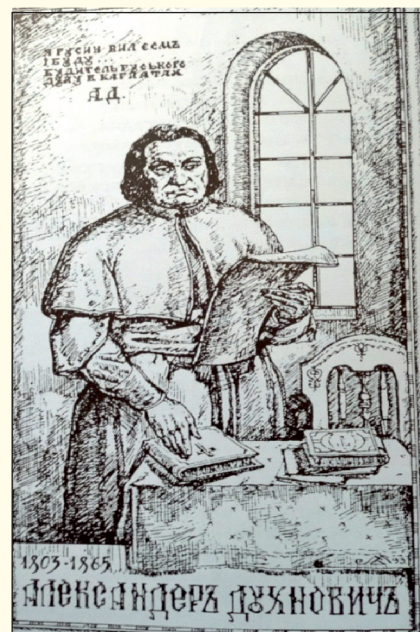
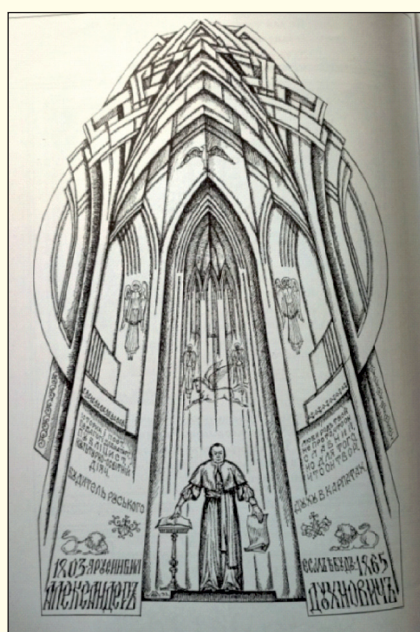
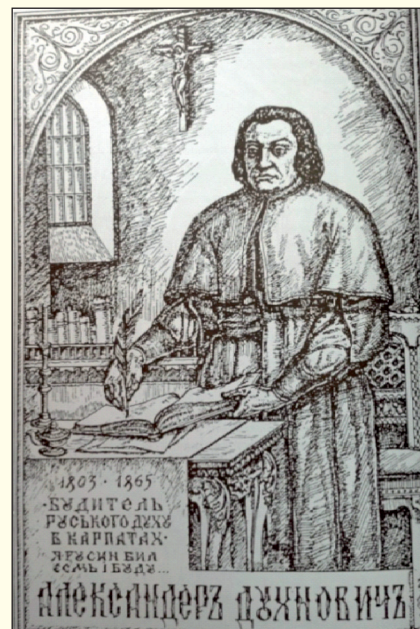
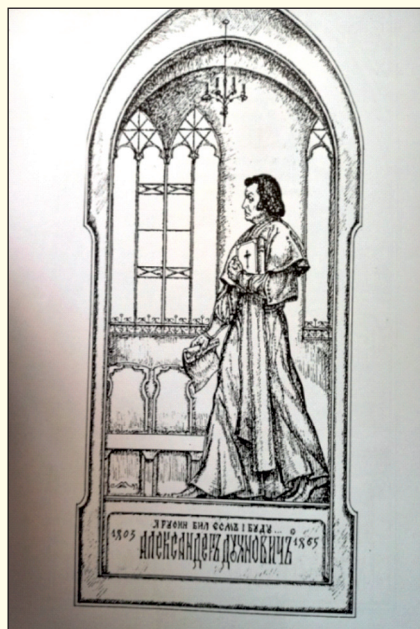
Як лем галушкы мож їсти, знимать ся з огня. Петрушка и окропець не мішавуть ся з основнов масов доты, докы бограч не мече ся в мискы.

Юрій ШИПОВИЧ

Малярські роботи
портрета Александра
Духновича, зроблені
разныма авторамі
подовж 20-21 ст.

Александр Духнович на малярських роботах Михайла Беленя